

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

62. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2015/9

Tartalom

Ajánló

FONYÓ Istvánné: **A szerkesztő javaslatai**

Cikkek

BARTON Dávid – KISZL Péter: **Könyvtári infografikák – tényképek a tengerentúlról** 315

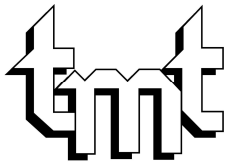
BURMEISTER Erzsébet – ÁRPÁDHÁZY-GODÓ Csaba: **A MATARKA akadálymentesítése** 333

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

CROSS, Richard: **Forráslista-kezelő rendszer megvalósítása egy egyetemi könyvtárban**
(Ref.: Császár János) 344

Hírek

Olvasási reneszánsz: az informatika hatására nőtt a könyvtárhasználat • Együttműködési megállapodás a Szabó Ervin Könyvtárral • a Kormány 1643/2015. (IX. 10.) Korm. határozata az Országos Széchényi Könyvtár feladatellátásához kapcsolódó intézkedésekről • Létezhet-e könyvtár katalógus nélkül?
(Összeállította: Fonyó Istvánné) 348

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 62 • 2015/9

Summaries

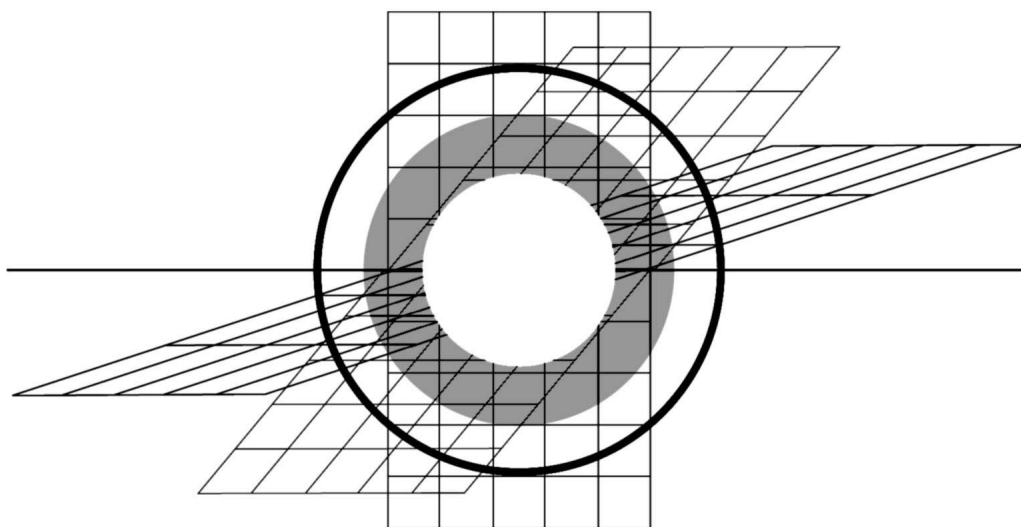

BARTON, D. – KISZL, P.: Library infographics – facts and images from the US 315

Infographics are an integral and popular part of our daily lives, assist fast and clear orientation, and influence communities online as marketing tools. The study presents and analyses infographics from the United States of America, with the aim to review main statistical data and major trends in public library development in the US. The goals of the article are, however, much more comprehensive. Best practices are published to promote the production of library infographics in Hungary, and to stimulate the distribution of high-quality content. The authors are convinced that Hungarian librarianship wishes to influence decision-makers, as well as to improve both professional public relations and the image of libraries/librarians by this modern method.

BURMEISTER, E. – ÁRPÁDHÁZY-GODÓ, Cs.: The accessibility of MATARKA 333

Library-related legal regulations do not include a provision that library services, and among them Internet-based ones, should be made accessible barrier-free. However, there is a regulation – 39/2013. (V. 31) EMMI – prescribing that the members of the Library Supply Service System (KSZR) have to provide information, on the websites of small municipalities, about library services for the people with disabilities. Obligatory regulations regarding the accessibility of databases and webpages are laid down for electronic public services only. Still, libraries make every effort to ensure that their websites and web-based databases be accessible for as many users as possible, including the blind, visually impaired and physically disabled. Similar to other players, the Association MATARKA decided to implement the barrier-free accessibility of its services from grant funding.

Könyvtári infografikák – tényképek a tengerentúlról

Az infografikák mindennapi életünk szerves és kedvelt részei, a gyors és közérthető tájékozódás, valamint az online közösségi befolyásolás marketingeszközei. Tanulmányunkban az Amerikai Egyesült Államokból (USA) származó infografikák bemutatásán és elemzésén keresztül ismertetjük a tengerentúl közkönyvtárügyének főbb adatait és trendjeit, de nem titkoljuk, hogy célunk ennél jóval több. A bevált gyakorlatok közzétételével szándékunk a hazai könyvtári infografikák készítésének előmozdítása, színvonalas tartalmak terjesztésének serkentése, hiszen meggyőződésünk szerint a magyar könyvtárak világában is igen nagy szükség mutatkozik a döntéshozók ilyen jellegű befolyásolására, a szakmai közönségkapcsolatok (pr) és a könyvtári-könyvtárosi imázs e modern módszerrel történő javítására.

Az infografika definiálása

„Az infografika alkalmazott grafikai terület, a rajz, fénykép és a szöveg együttes alkalmazása, mind-ezen területek formanyelvének felhasználásával létrejött illusztráció. Több mint egy fénykép, összetettebb, mint egy rajz és sokkal informatívabb, mint az önmagában álló írott szöveg. Célja minden esetben az információközlés. A jó infografika figyelemfelkeltő, informatív, közérthető. A nyomtatott sajtóban mindig kevés helyet takarékosan bányik, adott nagyságú helyen többet mond el, mint a puszta szöveg vagy sajtófotó. A jó infografika mindig 3 dolog – és ezzel párhuzamosan 3 szakterület – találkozásaként jön létre: 1. a nyers adat, azaz az információ, amit tartalmaz (adatelemezés) 2. az üzenet, amit át akarunk adni vele (kommunikáció) 3. a grafika, ami gyönyörködtet és könnyen befogadhatóvá teszi az egészet (dizájn)”¹ – olvasható a Wikipédián.

Tudományos alapossággal közelít a kérdéshez egy, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) égisze alatt, 2011-ben EU-s támogatással készített tanulmány,² mely részletesen feltárja a témakör napjainkra kiterjedté vált szakirodalmát³ és tisztázza az alapfogalmakat. Ebből a dolgozathoz idézünk a továbbiakban. Az infografika célja „a már létrejött, jellemzően adat-szerű, számsorokból, statisztikai nyersanyagból vagy ismeretek formalizálható egységeiből álló információs állománynak olyan formára való hozása, átalakítása, amelynek révén a megértés könnyebb és gyorsabb, a kulcsösszefüggések felismerése pedig lehetővé válik.”⁴

Az infografikák „ábrázolják vagy feltárják az információban rejlő mintázatokat, a köztük lévő kapcsolatokat, hogy azok meggyőzés, vagy döntéshozatal alapjai lehessenek.”⁵ „Az infografika talán legnagyobb kihívása, hogy egyensúlyban tartsa egyfelől a helyesen feldolgozott és érdemi információt, másfelől ennek adekvát, felhasználóbarát és esztétikus, grafikai megjelenítését. Vagyis egy olyan információs grafika, amely tökéletes pontossággal ábrázol ugyan egy összetett adathalmazt, de olyan módon teszi ezt, hogy nem csökkenti a befogadó és a befogadandó közötti «kognitív szakadékot», kudarcot”⁶ – vallják a szakemberek.

A legfrissebb szakirodalomhoz az Amazonon böngészve juthatunk, az utóbbi évek terméséből néhány példa:

- COOK, Gareth: The Best American Infographics 2014. Boston, MA, Houghton Mifflin Harcourt, 2014, 160 p. ISBN 978-0547974514;
- KRUM, Randy: Cool Infographics: Effective Communication with Data Visualization and Design. Indianapolis, IN, Wiley, 2013. 368 p. ISBN 978-1118582305;
- LANKOW, Jason – RITCHIE, Josh – CROOKS, Ross: Infographics: The Power of Visual Storytelling. Hoboken, NJ, Wiley, 2012. 264 p. ISBN 978-1118314043.

Az infografikák hagyományosan professzionális vektorgrafikus és kiadványszerkesztő szoftverek segítségével, előre feldolgozott adatokból készülnek. Legelterjedtebbek az Adobe Illustrator és az InDesign termékei, a nyílt forráskódú (open source)

és ingyenesen (teljes körűen) használhatók közül pedig az Inkscape és a Scribus szoftverek. A közelmúltban megjelent online alkalmazások még népszerűbbek, ezekkel az adatok importálása után közvetlenül, webes felületen keresztül alakíthatók ki a grafikák sablonok (template) használatával. Ilyen infografika-készítő eszközök a Visua.ly⁷ vagy a Piktochart.⁸ További lehetőségekről számos internetes összeállítás, segédlet informál.⁹

A grafikai szoftverek piacán túl, a versenyszférában körbenézve temérdek céget találunk, amelyek megrendelésre vállalják professzionális infografikák tervezését, illetve kivitelezését. Többek között a Garnet Media oldalain is foglalkoznak az online kommunikáció egyre népszerűbb válfajával, az infografikával, mely „*emészthető, sőt szórakoztató formában ad át az olvasónak olyan tudásanyagot, aminek befogadása egyébként szöveges formában megterhelő és talán unalmas is lenne.*”¹⁰

Elmondható, hogy manapság – a kommersz, online szórakoztatóiparral kapcsolatostól a tudományos információkig terjedő skálán – megannyi területen találkozhatunk infografikákkal. A hivatalos szervezetek¹¹ mellett az online (hír)média¹² is egyre gyakrabban alkalmazza olyan összetettebb ismeretek átadására, melyek vizualizálva könnyebben áttekinthetők, mint leírt formában.

Amerikai könyvtári infografikák

Közleményünkben erőteljes válogatás után bemutatunk az internetes kereséseink során fellelt 24 db követendő és megítélésünk szerint a hazai viszonyokra is adaptálható, 2007–2014 között keletkezett¹³ infografikát, melyeken keresztül egyúttal az Amerikai Egyesült Államok (USA) könyvtárügyének jellegzetességeit és aktualitásait is közvetítjük – tényekben és képekben. Bár sokszor nem lehetséges egyértelmű határvonalat húzni az infografikák cél szerinti csoportosításánál, az áttekinthetőség végett mégis meg kellett tennünk, így a következő egységek szerint haladunk a feltárásban:

1. Általános fókuszú, ismeretterjesztő infografikák,
2. Marketing, külső pr, lobbis irányultságú infografikák,
3. Belső pr, könyvtárosi hivatás az infografikákban,
4. E-könyves infografikák.

Munkánkat a TMT hasábjain korábban olvasható, elsősorban a New York-i közkönyvtári fejleménye-

ket elemző írásaink szerves folytatásának tekintjük.¹⁴

Az illusztrációként beillesztett, válogatott képek általában csak részletek az eredeti infografikák tartalmából, melyek nem mindig az ismertett adatokat mutatják, hanem további statisztikákra világítanak rá. Mivel jellemzően függőleges (vertikális) irányban, hosszú formátumuk van, így hiánytalan megjelenítésük nyomtatásban sokszor akadályokba ütközne. A teljes méretű grafikák az egyes leírások alatti forrásmegjelölésből (URL) tölthetők le.

Általános fókuszú, ismeretterjesztő infografikák

Az infografikák megszólított célcsoportja széles körű: elsősorban könyvtárhasználóknak, oktatóknak és a diákságnak, de akár döntéshozók számára, a könyvtárakról alkotott képük formálására készültek. Tartalmuk ezért nem specifikus, szakmai jellegű, inkább az USA könyvtárügyének történetéről, állomásairól, jelentős személyeiről és intézményeiről adnak számot. A grafikák illusztrációkon (híres amerikai könyvtárosok, neves épületek képein) alapulnak, csak alkalmanként vonultatnak fel számszerű adatokat, ilyenkor is leginkább a könyvtárak állományára vonatkozó (néhol történeti) tényeket.

Az infografikákat jellemzően az idegenforgalom és nem a könyvtárszakma tájáról érkező készítőik jegyzik, forrásként nyilvánosan elérhető dokumentumokat megjelölve. Az ismeretterjesztő jellegű infografikák olyannyira általános jellegűek voltak a többi vizsgált darabhoz képest, hogy az amerikai könyvtárügyet taglaló, részletesebb elemzésüktől el kellett tekintetünk.

1. Cím: Evolution of the Noble Librarian

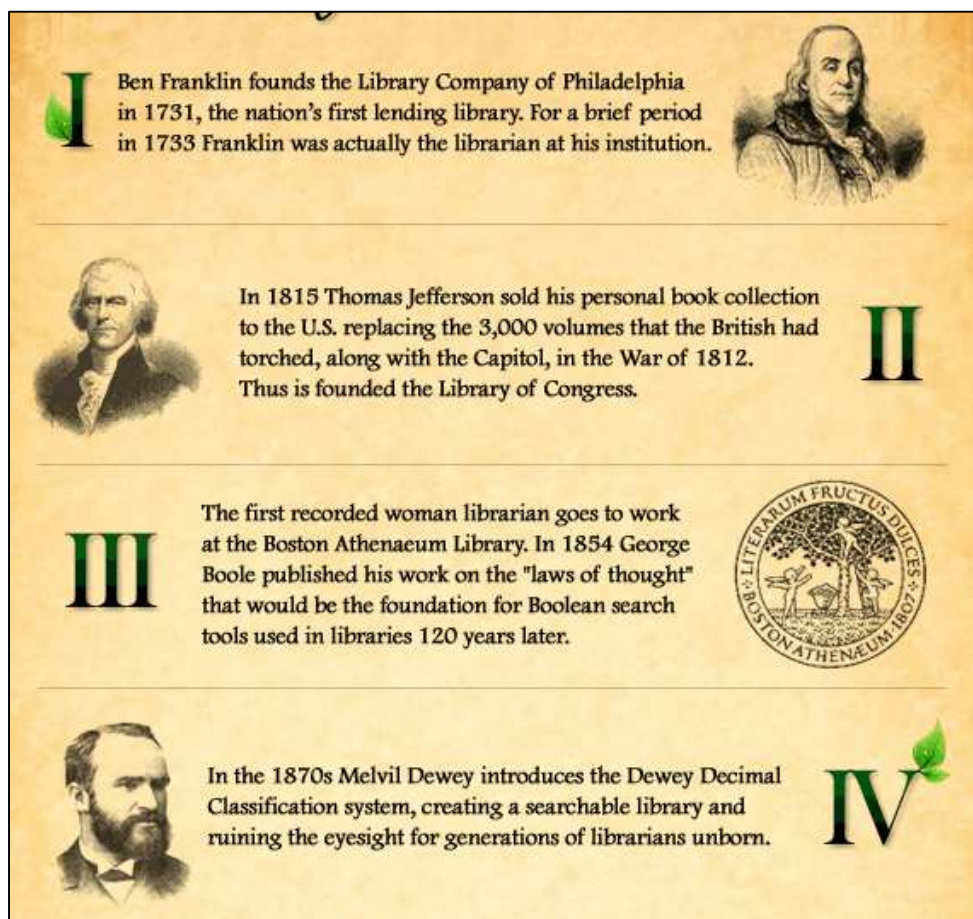
Készítő: Master Degree Online

Létrehozás: A Master Degree Online alkotta meg a könyvtáros szakma iránti érdeklődés felkeltésére.

Tartalom: Az amerikai könyvtárügy állomásait helyezi el időrendben Benjamin Franklin 1733-as könyvtárosi szerepvállalásától kezdve a könyvtár- és információtudomány (Library and Information Science, LIS) kifejezés 1980-as évekbeli megjelenéséig, illetve a könyvtárosság mai szerepének kiszélesedéséig (1. ábra).

Forrás:

<http://master-degree-online.com/infographic-evolution-of-the-noble-librarian>

1. ábra Részlet az Evolution of the Noble Librarian infografikából
Forrás: <http://master-degree-online.com/infographic-evolution-of-the-noble-librarian>

II. Cím: Largest Libraries in the World

Készítő: Graphs.net

Létrehozás: A Graphs.net a Wikipedia adatait alapul véve a legnagyobb állományú könyvtárakat állította a gyűjtemény nagysága szerinti csökkenő sorrendbe.

Tartalom: A világ legnagyobb állományú könyvtárainról közöl fotót, az általuk birtokolt dokumentumaik számával. Legnagyobbak a Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress, LOC) és a British Library – egyenként 150 milliós tételszámokkal.

Forrás:

<http://graphs.net/largest-libraries-in-the-world-infographic.html>

III. Cím: America's 100 Largest Libraries

Készítő: TravellInsurance

Létrehozás: A TravellInsurance gyűjtése az ALA (American Library Association) adatai alapján.

Tartalom: Az USA 100 legnagyobb állományú könyvtárát méretarányos sávokkal és térképen elhelyezve vizualizálja a grafika (2. ábra).

Forrás:

<http://tobereadbooks.com/americas-100-largest-libraries-infographic>

IV. Cím: Library of Congress by Numbers

Készítő: BestCollegesOnline.com

Létrehozás: A Best Colleges Online által 2012-ben készített ábra a könyvtár szolgáltatásait bemutató cikkéhez.

Tartalom: A LOC honlapjáról¹⁵ a Kongresszusi Könyvtár legfontosabb tényadatait szemlélteti.

Forrás:

<http://www.bestcollegesonline.com/blog/2012/09/26/the-teachers-guide-to-the-library-of-congress>

2. ábra Részlet az America's 100 Largest Libraries című infografikából

Forrás: <http://tobereadbooks.com/americas-100-largest-libraries-infographic>

V. Cím: WPA and Libraries in Indiana

Készítő: Callie McCune

Tartalom: Az indianai könyvtárak nagy gazdasági világválság megoldásában játszott szerepéről szól – szakirodalmi források alapján – a grafika, melynek tanulságai ma is érvényesek lehetnek.

Forrás:

<http://eduscapes.com/history/course/projects/wpa.jpg>

Marketing, külső pr, lobbirányultságú infografikák

A legnagyobb csoportot alkotják azok a grafikák, amelyek célként a könyvtárakról alkotott közkep javítását, szolgáltatásaik elismertségének fokozását tűzik ki. Az USA könyvtárai számára – bár a grafikák értékeiből számszerűen is láthatóan, nagyságrendekkel jobban finanszírozottak, mint az európai kontinens jelentős részének hasonló funkciójú intézményei, mégis – különösen a gazdasági válság éveitől létfontosságú, hogy kommunikálják fenntartóik és a társadalom felé hasznosságukat, szolgáltatási rendszerük megkerülhetetlenségét a 21. században. Számítalan belső használatú, főként a fenntartónak készülő anyag is készül a könyvtárak mutatóinak kommunikálására külföldön és itthon egyaránt, de a publikus, marketingorientáltsággal, nyilvános felületeken terjesztett dokumentumok között az infografikás megoldások veszik át a vezető szerepet az elmúlt évek nemzetközi gyakorlatában.

A grafikák készítői könyvtárosok, könyvtári szervezetek (nem egynek maga az American Library Association, az ALA) és a könyvtárakkal üzleti, illetve partneri viszonyt ápoló információs vállalatok (pl. Elsevier, Online Computer Library Center – OCLC). Célcsoport a döntéshozók, a közvetlen fenntartók köre és végső soron potenciális (adófizető) használóként az egész társadalom. Az adatok jellemzően az ALA-tól és az IMLS-től (Institute of Museum and Library Services) származnak.

Jellemző adatcsoportok, melyekre – konkrét számokkal tüzdelve – bővebben kitérünk a következőkben:

- állomány mérete
  - dokumentumok száma;
  - elektronikus források;
- használati statisztikák
  - kölcsönzések;
  - látogatók;
- a szolgáltatások körének ismertetése
  - wifi elérés;

- álláskeresési lehetőségek;
- képzések;
- pénzügyi adatok.

Ahol gazdasági adatok is kerültek a grafikára, ott többségben a büdzsé megnyirbálásával kapcsolatos, forráskivonásokra vonatkozó számokat közölnek, annak érdekében, hogy az emelkedő felhasználási mutatókkal ellentétbe állítsák a könyvtárakra nehezedő terheket. Az ALA adatai szerint (ld. a U.S. Public Libraries Weather the Storm című infografikát):

- 2012-ben a könyvtárak 57%-a nyilatkozott számottevően csökkenő forrásokról;
- 2011-ben ez az arány 60%;
- 2010-ben 58%;
- 2009-ben pedig 40%.

Máshol a nonprofit szektor szereplőjeként a könyvtárak logisztikai tevékenységét állítják ellentétbe a profitorientált szolgáltatók tevékenységével, a könyvtári rendszer kapacitásait nagyvállalatok tarifáiba átváltott összegekkel (ld. a How Libraries Stack Up: 2010 című infografikát):

- 629 millió amerikai dollár/év – az USA könyvtárakban tartott informatikai kurzusok számított ellenértéke;
- 3,2 milliárd amerikai dollár/év – az USA könyvtárai által biztosított konferencia-helyszínek piaci értéke (286 munkanappal számolva);
- 82 millió amerikai dollár/nap – a kölcsönzések logisztikai szolgáltatási díja a FedEx világcég kiszállításaihoz mérten.

VI. Cím: Boston Public Library

Készítő: Boston Public Library, Stephen Abram

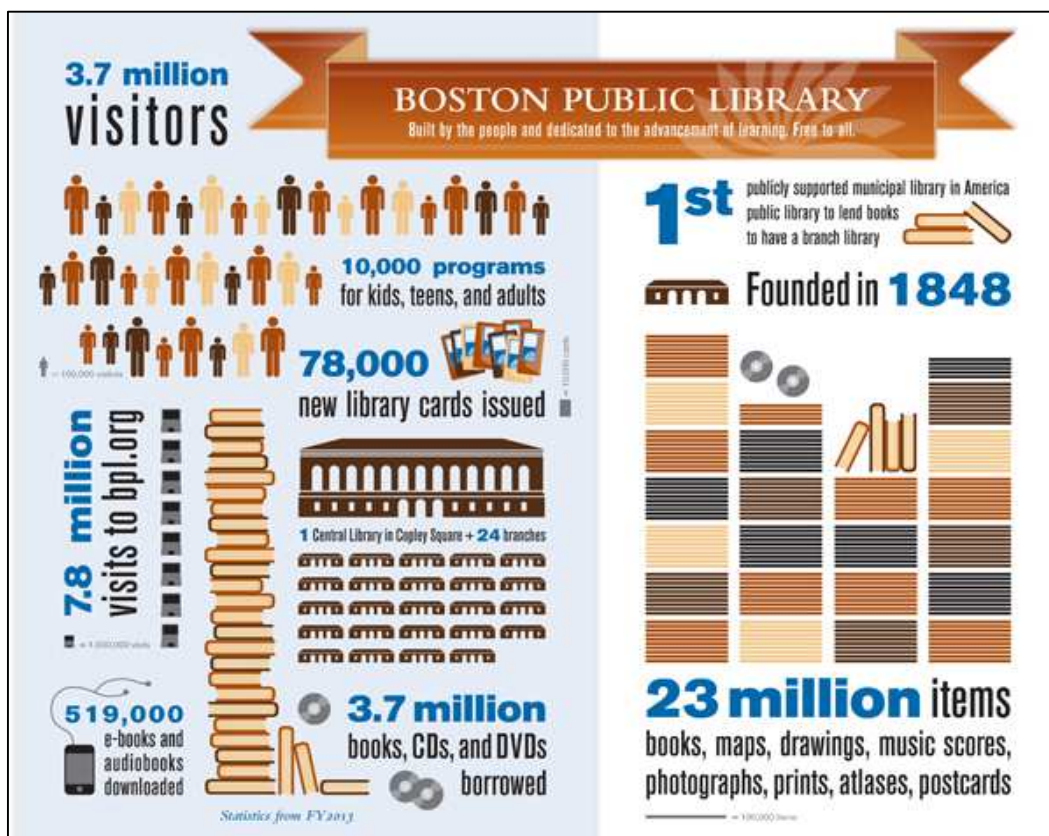
Létrehozás: Stephen Abram könyvtári szakember marketing célú munkája 2013 szeptemberéből.

Tartalom: Az adatok alapján 2013-ban a könyvtárban:

- a dokumentumok száma: 23 millió egység;
- a látogatók száma: 3,7 millió fő;
- a kölcsönzések száma: 3,7 millió darab;
- az e-bookok használata: 519 000 letöltés (3. ábra).

Forrás:

<http://www.bpl.org/press/2013/09/16/boston-public-library-by-the-numbers>

3. ábra **Boston Public Library** című infografika

Forrás: <http://www.bpl.org/press/2013/09/16/boston-public-library-by-the-numbers>

VII. Cím: How Libraries Stack Up: 2010

Készítő: OCLC (Online Computer Library Center)
Létrehozás: 2010-ben könyvtárosok közreműködésével, az ALA és az IMLS, valamint saját adatai alapján készítette az OCLC.

Tartalom: A 2007–2011 közötti időszakra vonatkozó, az USA 16 600 közkönyvtárának súlyát érzékeltető tényeket – piaci szereplők hasonló tevékenységeivel összevetve – ismerteti a grafika:

- könyvtárlátogatók: 1,4 milliárd/év;
- olvasójeggyel rendelkezők: 151 millió/év;
- kölcsönzések: 7,9 millió/nap;
- ingyenes könyvtári wifi használat: 12 000 hotspot;
- álláskeresés: 300 000/nap;
- karriertanácsadók: 13 000 könyvtár;
- képzések: 5 400/nap;
- pénzügyi adatokat ld. a fejezet elején (4. ábra).

Forrás:

http://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/pdfs/214109usf_how_libraries_stack_up.pdf

VIII. Cím: Librarians in the Digital Age

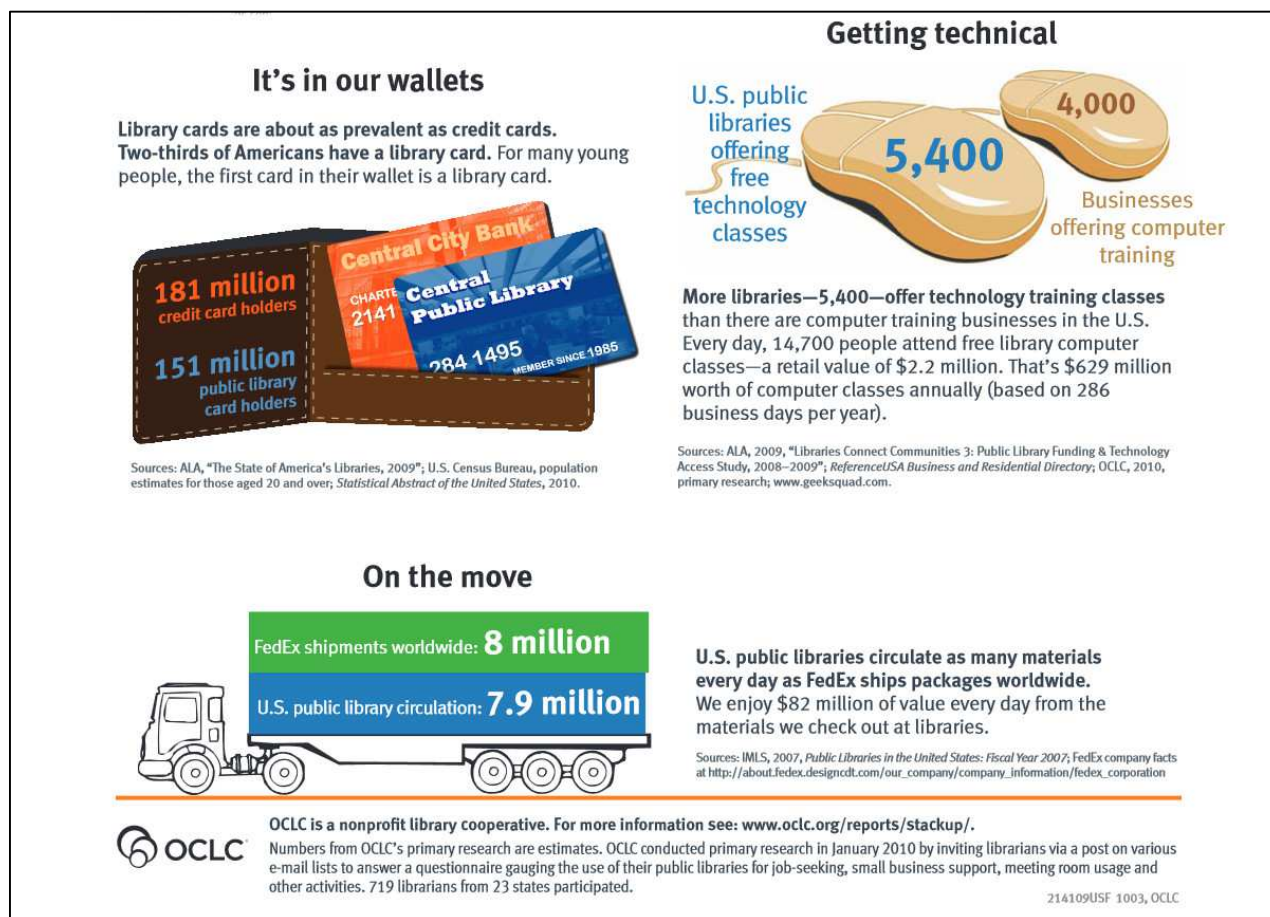
Készítő: University of Southern California, Online Library Science Degree, Creative Signals

Tartalom: A könyvtárosok megújult feladatainak (custodian – digital custodian: gyűjteménygondok, guide – digital guide: kalauz, pr officer – digital pr officer: közösségszervező) ismertetésére szolgál, az USA könyvtáira vonatkoztatott – ALA-tól és IMLS-től származtatott, 2010-es és 2011-es – adatai a következők:

- könyvtárhasználók: 297,6 millió;
- wifi használati lehetőség: 86%;
- elektronikus források: 18,5 millió e-book, melyből a könyvtárak 67%-a kölcsönöz is (5. ábra).

Forrás:

<http://ebookfriendly.com/libraries-matter-library-infographics/librarians-digital-age-infographic>

4. ábra Részlet a How Libraries Stack Up: 2010 című infografikából

Forrás: http://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/pdfs/214109usf_how_libraries_stack_up.pdf

The Librarian's New Role

The traditional librarian played many roles:

Today's librarian takes on the same duties, adapted for new media and user needs:

CUSTODIAN

Selecting and caring for physical materials

DIGITAL CUSTODIAN

*Providing access to electronic and physical materials
Maintaining specialized knowledge of digital databases
Evaluating electronic materials and acquiring licenses*

GUIDE

Assisting users in finding relevant materials

DIGITAL GUIDE

*Educating patrons about use of digital library services and generalized digital literacy
Providing virtual service to users, often through library websites*

PR OFFICER

Maintaining connections with community institutions and other libraries

DIGITAL PR OFFICER

*Developing relationships with database managers, electronic publishers, etc.
Hosting community events
Partnering with other libraries to increase access to materials*

5. ábra Részlet a Librarians in the Digital Age című infografikából

Forrás: <http://ebookfriendly.com/libraries-matter-library-infographics/librarians-digital-age-infographic>

IX. Cím: Libraries – The Original Search Engine and Still Moving Forward

Készítő: Encore Dataproducts, Inc.

Létrehozás: 2013 decemberében az Encore DataProducts USA-beli műszaki cikkforgalmazó cég a könyvtárak folyamatos (technológiai) fejlődéséről az ALA 2010–2012 közötti adatain alapuló infografikát készített.

Tartalom: Az USA közkönyvtáraiban:

- a látogatók aránya felnőtt lakosságból: 58%;
- a wifi használati lehetőség: 89%;
- az álláskeresési szolgáltatás igénybevételére mód nyílik: 92%;
- az elektronikus források száma: 158,7 millió (felsőoktatási könyvtárak), több mint 18,5 millió (közkönyvtárak).

Forrás:

http://www.encoredataproducs.com/blog/2013/12/why_libraries_rule_the_world.html

X. Cím: I am a Social Librarian

Készítő: Elsevier, LibraryConnect

Létrehozás: 2013 szeptemberében Colleen DeLory, az Elsevier munkatársa a könyvtárosok megítéléséről, korszerűségükről Twitteren posztolt infografikáját megjelentette az elsevier.com-on is.

Tartalom: A könyvtárosok 21. századi szerepei:

- Curator, creator and promoter – kurátor, előállító, támogató;
- Educator – oktató;
- Filter and connector – szűrő/válogató, összekötő;
- Facilitator and experimenter – segítő, kísérletező;
- Beacon – irányadó (6. ábra).

Forrás:

<http://www.elsevier.com/connect/infographic-portrait-of-a-social-librarian>

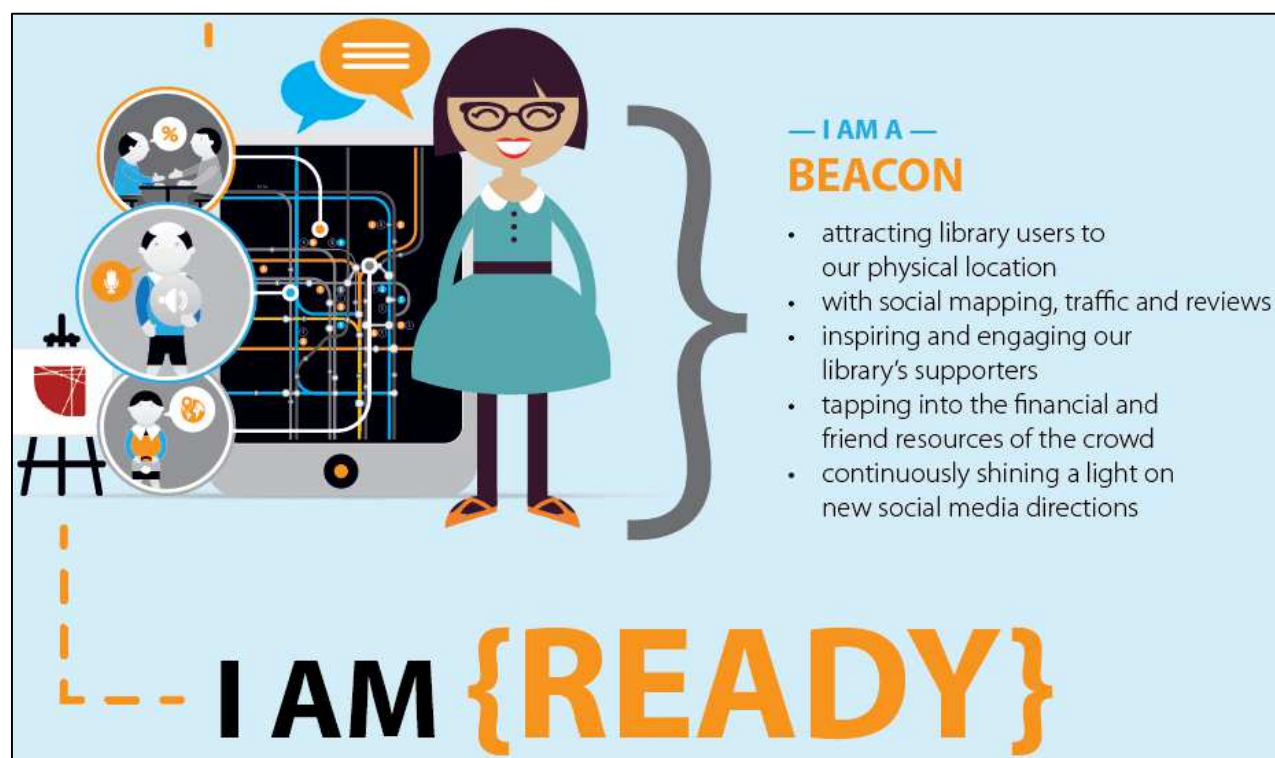
XI. Cím: Why Support Your Local Library?

Készítő: ALA, IMLS

Létrehozás: A 2012-es, roppant terjedelmes összeállítás célja a könyvtárak támogatói körének (pl. önkéntesek, adományozók, törvényhozók) bővítése a költségcsökkenések és a használati adatok szemléltetése útján.

Tartalom: Az USA közkönyvtári adatai:

- látogatók: 1,4 milliárd/év;
- olvasójegy: 151 millió db (az amerikaiak 2/3-a birtokol kártyát);
- kölcsönzések számának növekedése: 17% (gyermekkönyvek) és 26% összesen, az elmúlt tíz esztendőt tekintve;
- internet: 86%-ban ingyenesen elérhető;

6. ábra Részlet az I am a Social Librarian című infografikából
Forrás: <http://www.elsevier.com/connect/infographic-portrait-of-a-social-librarian>

- álláskeresések: naponta 300 000 fő, 90,1%-ban elérhetők a vonatkozó adatbázisok;
- képzések: 90,2%-uk informatikai tréninget kínál, ahol térítésmentesen napi 14 700-an vesznek részt; évente 2 millió gyermekfoglalkozás zajlik; 6,2%-uk segítséget is nyújt a házi feladatok el-készítéséhez;
- elektronikus források: 67,2% kölcsönöz e-bookot, 26,7% olvasóeszközt (pl. Kindle, Nook) is;
- pénzügyi adatok: 60% nyilatkozott csökkentett vagy alacsony büdzséről, melynek eredményeként 16% mérsékelte a nyitva tartási idejét. 0,4% – a finanszírozás szövetségi kormánytól eredő része; 7,9% – a felajánlásokból, alapítványokból származó arány (7. ábra).

Forrás:

<http://www.swissarmylibrarian.net/2012/08/22/why-support-your-local-library-infographic>

XII. Cím: Toronto Public Libraries are Busy

Készítő: Canadian Centre for Policy Alternatives (CCPA)

Létrehozás: Egy 2012 novemberében publikált könyvtárfejlesztési dokumentum¹⁶ felhasználásával szemlélteti a torontói közkönyvtár népszerűségét. Tanulmányunkba „kakuktktojásként” vettük fel, mert ugyan nem USA-beli intézményről szól, kanadai példa, de jelentőségénél fogva tanulságos lehet.

Tartalom: A Torontói Városi Könyvtárban a

- látogatók száma: 19,1 millió 2011-ben (ezzel szemben a városi nevezetességeket 17,6 millió-an nézték meg);
- kölcsönzések száma: 32 millió 2010-ben (Észak-Amerika legnagyobb forgalmat bonyolító könyvtára, a világon pedig a második.)

Forrás:

<https://www.policyalternatives.ca/publications/facts-infographics/infographic-how-much-do-torontonians-love-their-public-libraries>

XIII. Cím: Check it Out: How Public Libraries Cherished – and Challenged

Készítő: City Town Info

Létrehozás: Az infografikán felsorolt, 2009–2013 közötti hivatalos forrásokból (pl. ALA, Government Reports) készült összeállítás.

Tartalom: Az USA közkönyvtári adatai:

- internet: a teljes amerikai lakosság 26%-a a könyvtárakban fér hozzá, a könyvtárak 62%-a a térségben egyedülként biztosítja az elérést;
- álláskeresések: az előbbi mintából 36% keresett már munkát a könyvtárból;
- képzések: az előbbi mintából 16% részt vett már online könyvtári képzésen;

7. ábra Részlet a Why Support Your Local Library? című infografikából

Forrás:

<http://www.swissarmylibrarian.net/2012/08/22/why-support-your-local-library-infographic>

- elektronikus források: 76%-uk szolgáltat e-könyveket;
- pénzügyi adatok: 2011-ben a könyvtárak 57%-a, míg 2009-ben 40%-uk nyilatkozott csökkentett vagy alacsony büdzséről.

Forrás:

<http://www.citytowninfo.com/infographics/public-library-adaptive-success.html>

XIV. Cím: **U.S. Public Libraries at Risk**

Készítő: Archives.com

Létrehozás: „Please help support your local public library” címmel a 2011-es National Library Week¹⁷ keretében készült felhívás, mely az elmúlt évek

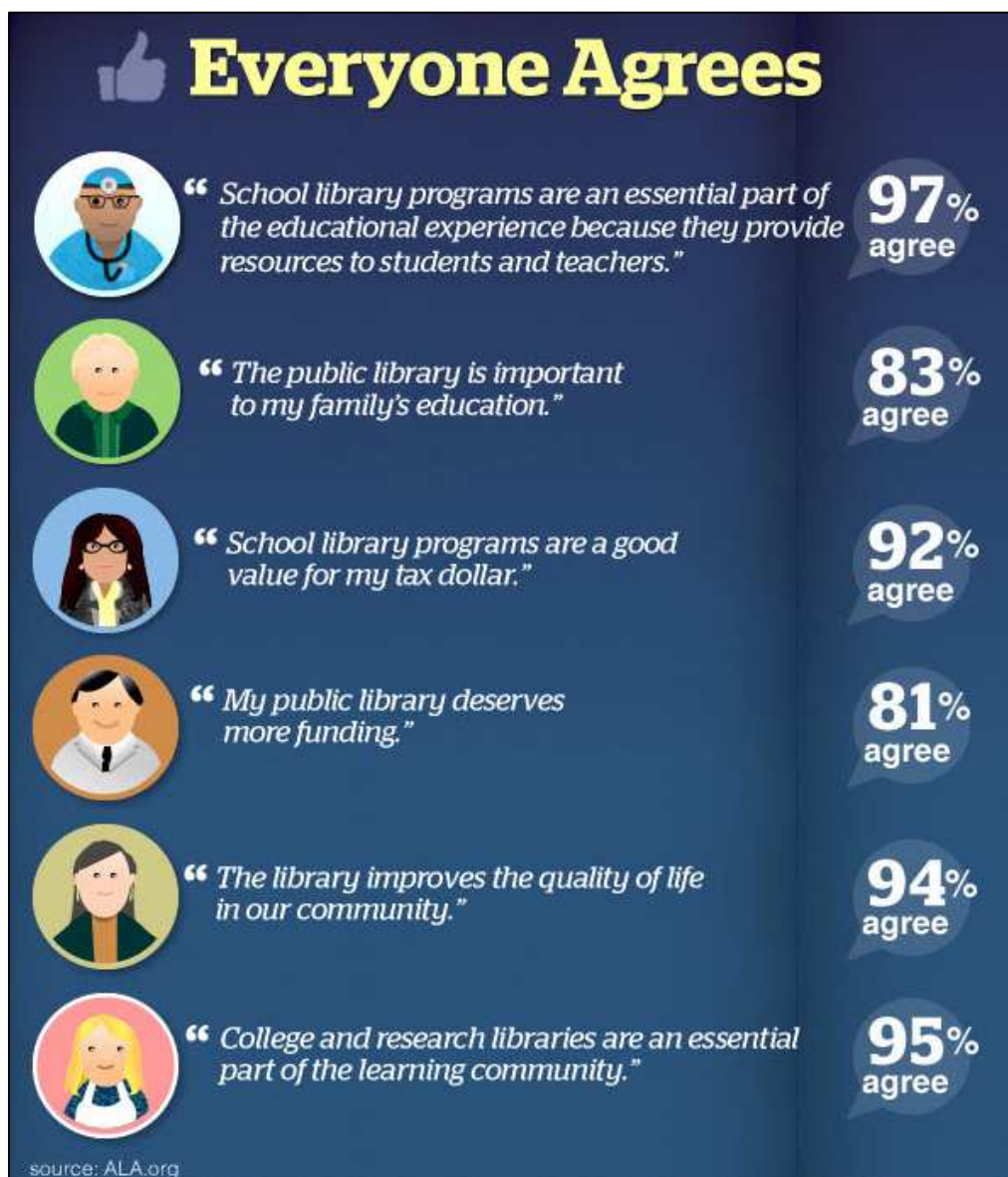
finanszírozásának problémáira, a megszorítások mértékére hívja fel a figyelmet, fókuszba helyezve a könyvtárhasználat volumenét és a felhasználók elégedettségét.

Tartalom: Az IMLS közlésére alapozva a támogatáscsökkenés becsült mértéke a válság következtében, a korábbi évekhez képest:

- 2009: 40%;
- 2010: 56,4%;
- 2011: 62% (8. ábra).

Forrás:

<http://www.archives.com/blog/industry-news/national-library-week-2011.html>

8. ábra Részlet a U.S. Public Libraries at Risk című infografikából

Forrás: <http://www.archives.com/blog/industry-news/national-library-week-2011.html>

XV. Cím: The Future of Libraries

Készítő: OpenSite

Létrehozás: 2013 januárjában az OpenSite ALA adatokból összeállított infografikája.

Tartalom: Az USA könyvtári rendszerére vonatkozó tényeket ábrázol:

- könyvtárlátogatók: a teljes lakosság 69%-a;
- elektronikus dokumentum: 2007-ben 38%, 2011-ben 67% szolgált e-bookot, míg 28% olvasókészüléket;
- honlap: 96% (ebből 68% Facebook, 39% Twitter, 34% blog, 29% fotómegosztó szolgáltatást is használ) (9. ábra).

Forrás:

<http://open-site.org/blog/the-future-of-libraries>

XVI. Cím: U.S. Public Libraries Weather the Storm

Készítő: ALA

Létrehozás: Az ALA szakértői által, 2011–2012 közötti periódusra vonatkozó, kutatásaik alapján¹⁸ publikált összeállítás.

Tartalom: Az USA közkönyvtárai tényekben:

- internet: a könyvtárak 62%-a a térségben egyedül nyújt ingyenes hozzáférést, a wifi használat 74%-kal nőtt;
- álláskeresés: 76% segít az online álláskeresésben;
- képzés: 90% indít informatikai tanfolyamokat (36%-os növekedés);
- elektronikus források: 58%-kal nőtt a használatuk; az e-bookot szolgáltató könyvtárak aránya 2007-ben 38%, 2008-ban 52%, 2011-ben 67%, 2012-ben 76%; 39%-uk eszközt is kölcsönöz;
- pénzügyi adatok: folyamatos csökkenést figyelhető meg, 2009-re 40%-os, 2010-re 58%-os, 2011-re 60%-os, 2012-re 57%-os (10. ábra).

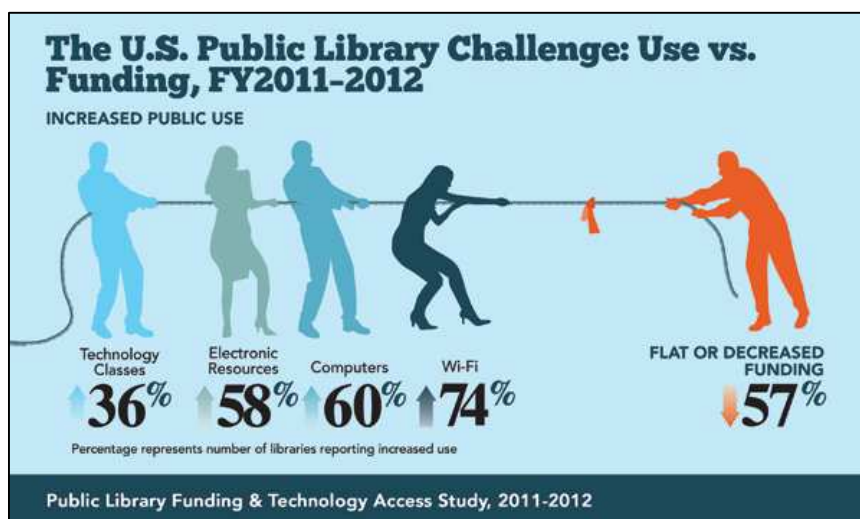
Forrás:

http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012/weatheringthestorm

9. ábra Részlet a The Future of Libraries című infografikából

Forrás: <http://open-site.org/blog/the-future-of-libraries>

10. ábra Részlet a U.S. Public Libraries Weather the Storm című infografikából

Forrás: http://www.ala.org/research/sites/ala.org.research/files/content/initiatives/plftas/2011_2012/1_tugofwar.jpg

XVII. Cím: Public Library Stats

Készítő: Boston Public Library, Stephen Abram

Létrehozás: Stephen Abram könyvtári szakember (korábban ismertette Boston Public Library című grafikája) az ALA 2011-es adatait ábrázolja.

Tartalom: A teljes amerikai lakosság

- 65%-a könyvtárlátogató, ebből 6 % személyesen, 26% távoli számítógépes hozzáféréssel, 16% telefonon;
- könyvtárhasználói közül 36% egyszer sem járt a könyvtárban, 29% 1-5, 10% 6-10, 11% 11-25, 12% 25-ször több alkalommal járt ebben az évben könyvtárban (62% nem tudja);
- 60%-a birtokol olvasójegyet;
- 70%-a tökéletesen elégedett a közkönyvtári szolgáltatásokkal;
- 79%-a szerint a közkönyvtáraknak több támogatás járna.

Forrás:

<http://stephenslighthouse.com/2013/01/07/10-states-sticking-up-for-public-libraries>

XVIII. Cím: American Public Libraries & Community Internet Access

Készítő: Bill & Melinda Gates Foundation, Hyperakt

Létrehozás: A Hyperakt a Bill & Melinda Gates Alapítvánnyal együttműködve 2011–2012 folyamán kampányt indított a közkönyvtárak internetellátottságának fokozása érdekében. A grafika egyes elemei külön, kisebb méretű kártyákon is megjelentek.

Tartalom: Az USA-ban a 99%-ban elérhető könyvtári internetet a használók:

- 42%-a (32 millió fő) tanulásra;
- 40%-a (30 millió fő) munkakeresésre;
- 37%-a (28,5 millió fő) egészségügyi információk kutatására veszi igénybe (11. ábra).

Forrás: <http://hyperakt.com/items/gates-libraries>

11. ábra Részlet az *American Public Libraries & Community Internet Access* című infografikából

Forrás: <http://hyperakt.com/items/gates-libraries>

Belső pr, könyvtárosi hivatás az infografikákban

Szűkebb fókuszú infografikák, melyek a könyvtárosi hivatás iránt érdeklődők, pályaválasztók tájékoztatására szolgálnak. Visszatérő elemek például a könyvtárosok alapkompenciái, napi feladatai, életkori megoszlása vagy éppen átlagfizetése (hozzávetőlegesen 60 000 ezer amerikai dollár/év).

XIX. Cím: Library Science 101

Készítő: USC's Online Master of Library and Information Management

Létrehozás: 2013-ban a University of Southern California könyvtartudományi programjának keretében készült infografika, mely a könyvtárosok teendőit szemlélteti.

Tartalom: Könyvtártípusok szám szerinti megoszlása az USA-ban, napi könyvtárosrutin és a használók erről alkotott véleménye, Ranganathan öt törvénye.

Forrás: <http://visual.ly/library-science-101>

XX. Cím: A Librarian's Worth

Készítő: Masters in Education, ObizMedia

Létrehozás: A könyvtáros hivatás számszerűsített népszerűsítése.

Tartalom: A sztereotípiákkal való leszámolást tűzi ki céljául, ezért szemlélteti az amerikai könyvtárosok:

- átlagfizetését (56 547 amerikai dollár/év) a világ többi országához képest;
- átlagfizetésük kor szerinti megoszlását, illetve viszonyítását más a többi foglalkozáshoz;
- nem szerinti arányát;
- egy munkahetének teendőit percekre bontva;
- közösségért végzett szolgálatait (12. ábra).

Forrás:

<http://obizmedia.com/portfolio/a-librarians-worth>

XXI. Cím: Anatomy of a Librarian

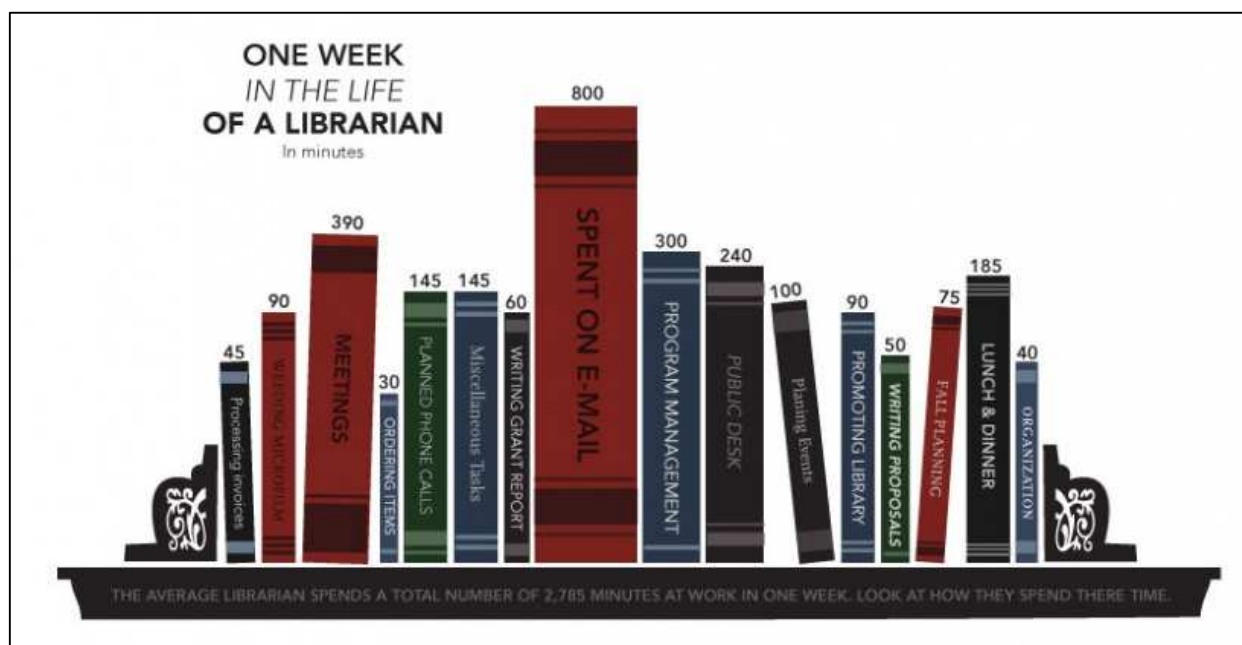
Készítő: ObizMedia

Létrehozás: Általános információforrások (LOC, Wikipédia) alapján, egy ismert továbbtanulással foglalkozó vállalkozás, a Master Degree Online.com által összeállított infografika.

Tartalom: A könyvtárosok alapkompenciái mellett demográfiai adatokat ismertetnek a szakmáról. Az USA könyvtárosainak korcsoportonkénti és nemi megoszlása: 20-24 évesek: 1%, 25-54 évesek: 75%, 55+ : 24%, az egészből nők: 78%, férfiak: 22%. A korcsoportokhoz az átlagos óradíjakat is közlik, grafikonon összevetve az alacsonyabb amerikai átlagbérrel és a jobban kereső kórházi ápolókéval. 2010-ben a könyvtáros átlagfizetése: 60 734 amerikai dollár/év (13. ábra).

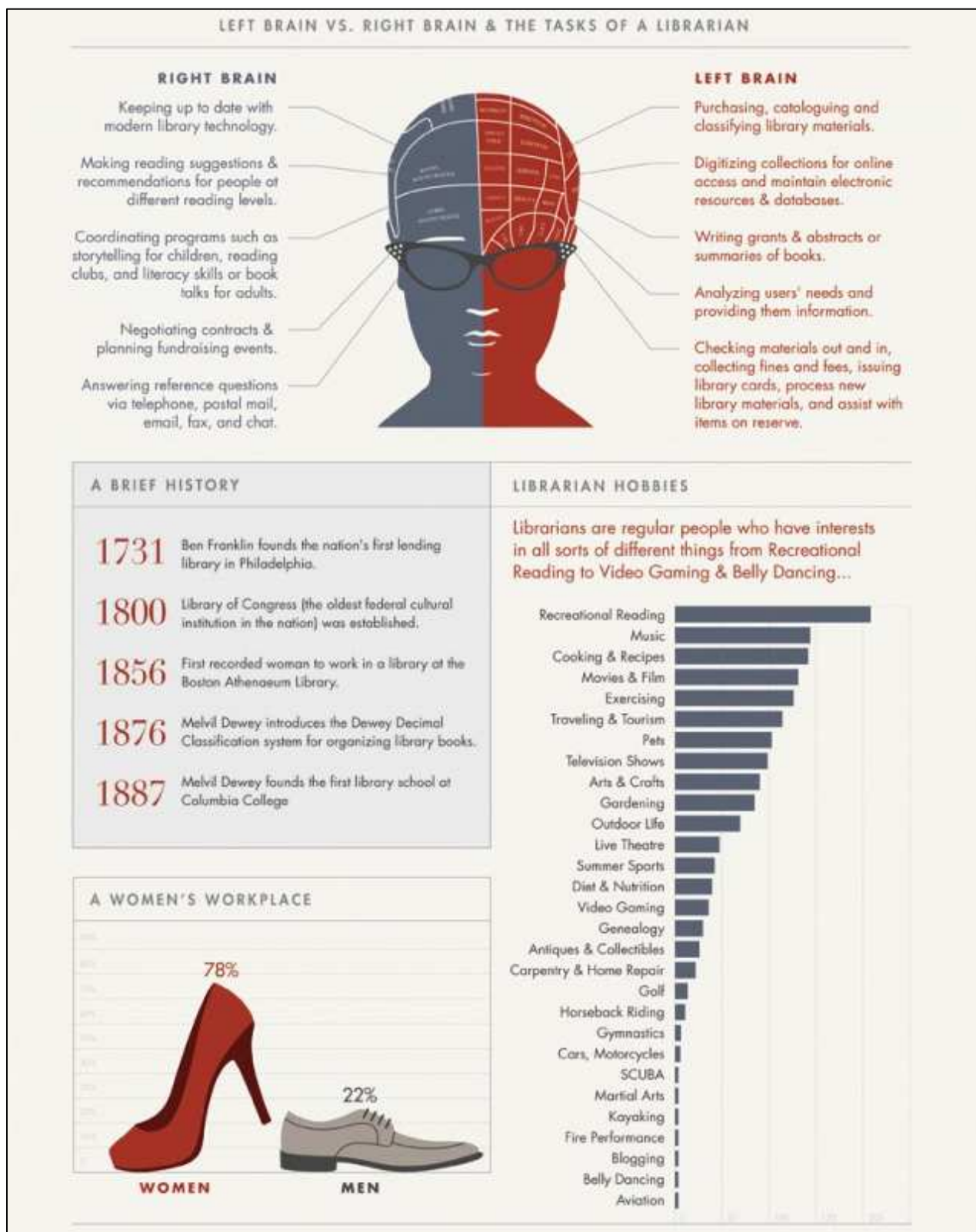
Forrás:

<http://www.dailyinfographic.com/anatomy-of-a-librarian-infographic>

12. ábra Részlet az A Librarian's Worth című infografikából

Forrás: <http://obizmedia.com/portfolio/a-librarians-worth>

13. ábra Részlet az Anatomy of a Librarian című infografikából
 Forrás: <http://www.dailyinfographic.com/anatomy-of-a-librarian-infographic>

XXII. Cím: Libraries of the Future

Készítő: oBixMedia

Létrehozás: A LibraryScienceList.com infografikája, mely Kristen Purcell, a State University of New York Librarians Association Annual Conference 2012-es rendezvényén elhangzott előadásából született.

Tartalom: A jelenlegi felhasználói szokások (okostelefon-használat, e-könyv olvasás) adatainak vizualizálása után kiemeli, hogy mely könyvtárosi feladatokra kell a jövőben hangsúlyt fektetnie a szakmának (14. ábra).

Forrás:

<http://librarysciencelist.com/libraries-of-the-future-visualization>

E-könyves infografikák

A következő elemek az elektronikus versus hagyományos, nyomtatott könyvek használatára vonatkozó infografikákat tartalmazzák. Az előállí-

tók a hagyományos könyvek és az e-bookok használati adatait bemutatva igyekeznek felhívni a figyelmet arra, hogy a könyvtárak állományának jelentős részét alkotó papíralapú információhordozók még mindig fontos szerepet játszanak a tudásközvetítésben.

XXIII. Cím: The Book is not Dead

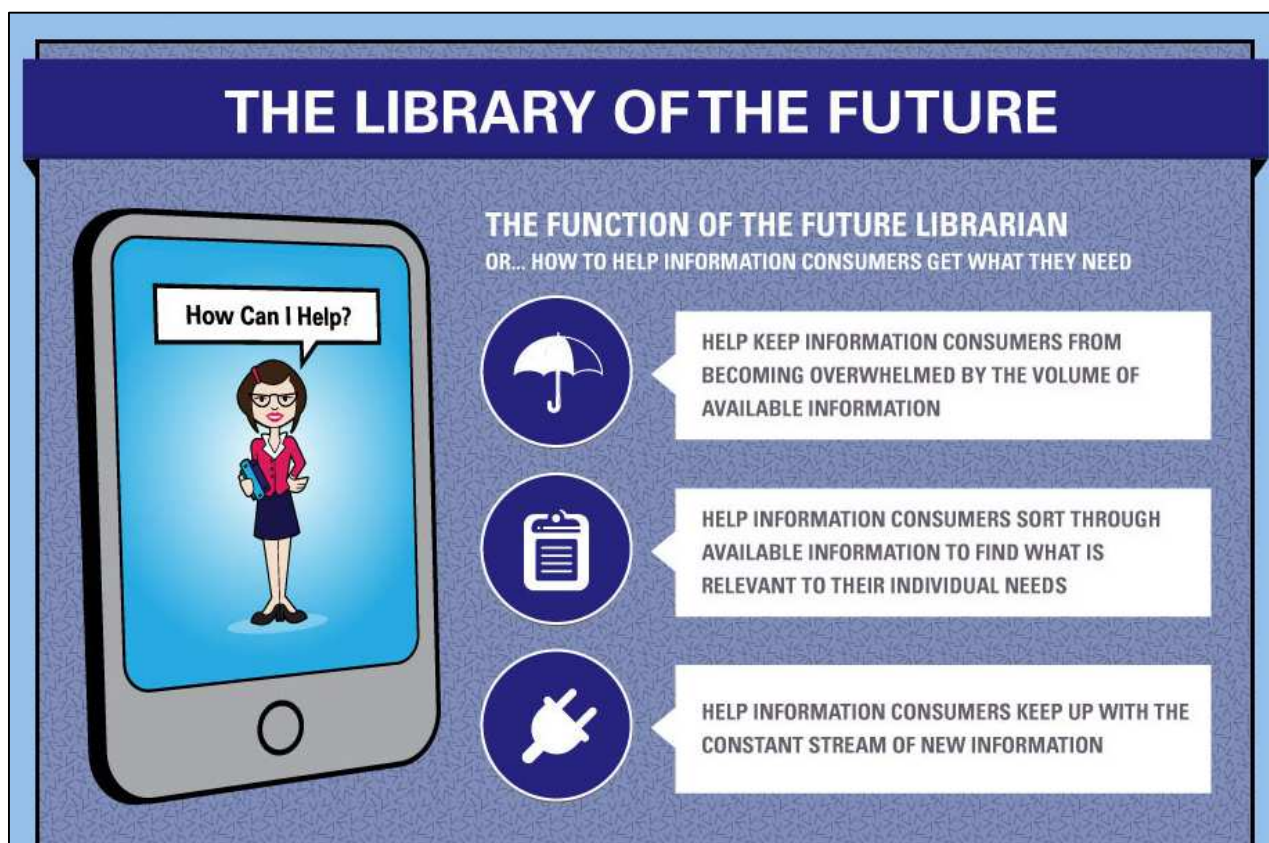
Készítő: License Direct

Létrehozás: 2013 decemberében a LicenseDirect a sajtóban könyveket temető írásokra reflektál statisztikákkal alátámasztott könyv- és e-könyvhasználati trendekről.

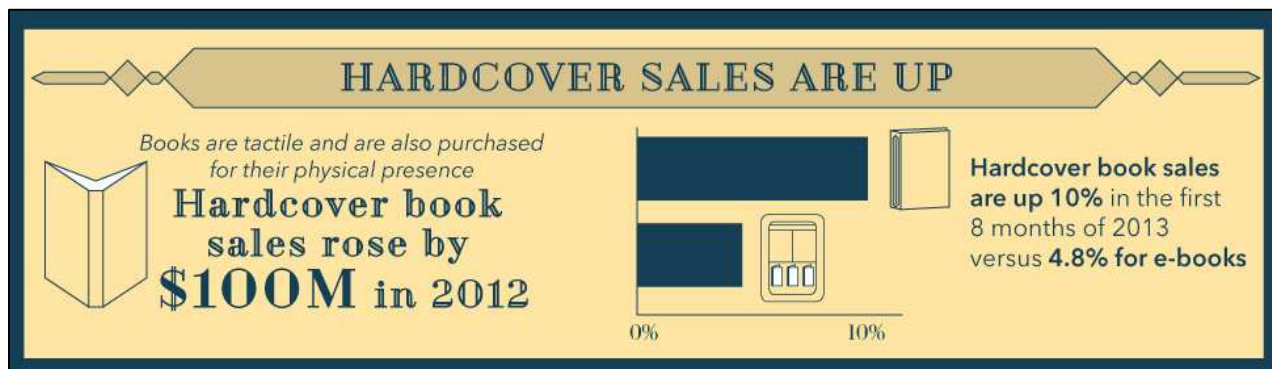
Tartalom: A hagyományos könyveladások 2012-ben 100 millió amerikai dollárt tettek ki. A nyomtatott könyvek eladásainak növekedése 10%-os volt 2013 első 8 hónapjában, míg ugyanebben az időszakban csak 4,8%-os mértékű az e-book eladások növekedése (15. ábra).

Forrás:

<http://licensedirect.com/news/the-book-is-not-dead-infographic>

14. ábra Részlet a Libraries of the Future című infografikából
Forrás: <http://librarysciencelist.com/libraries-of-the-future-visualization>

15. ábra Részlet a *The Book is not Dead* című infografikából
 Forrás: <http://licensedirect.com/news/the-book-is-not-dead-infographic>

XXIV. Cím: Libraries are Forever

Készítő: TeachingDegree

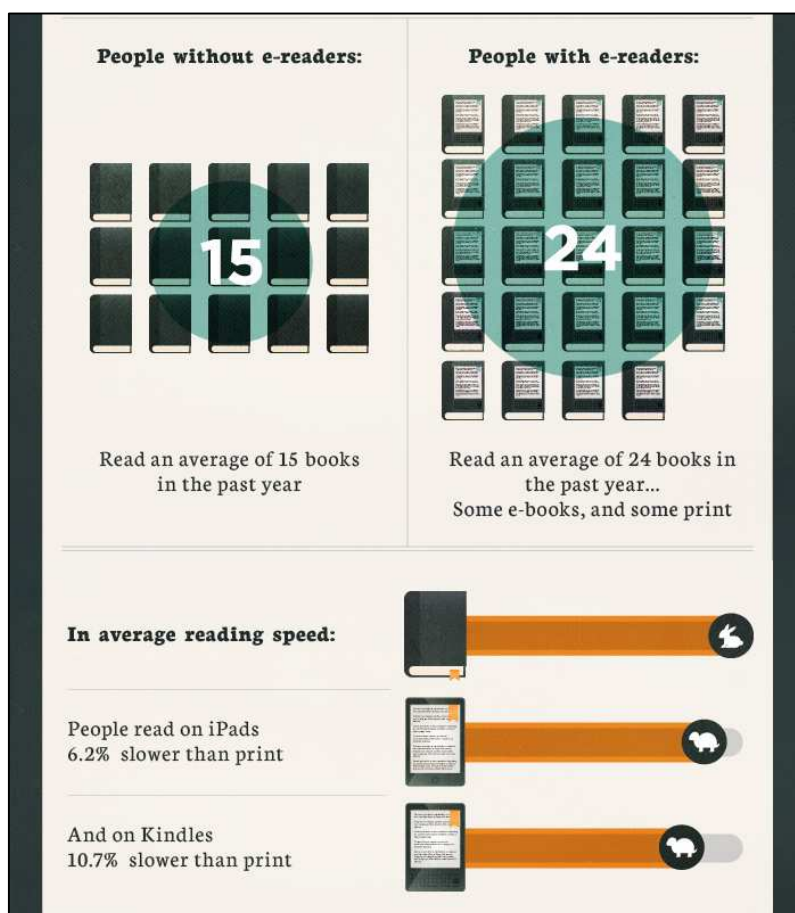
Létrehozás: A TeachingDegree 2012 novemberében készült összehasonlítása a print és elektronikus könyvekkel kapcsolatosan.

Tartalom: A 30 év alattiak 25%-a olvas e-book-formátumú könyveket, a 16 és 29 év közöttiek

60%-a rendszeres könyvtárhasználó, a teljes lakosság 17%-a pedig olvasott e-könyveket, 72%-a nyomtatottakat az elmúlt évben (16. ábra).

Forrás:

<http://www.teachingdegree.org/2012/11/26/ebooks-vs-print-books>

16. ábra Részlet a *Libraries are Forever* című infografikából
 Forrás: <http://www.teachingdegree.org/2012/11/26/ebooks-vs-print-books>

Az USA könyvtárügye az infografikák tükrében

Az USA közkönyvtári rendszerét a tárgyalt infografikákban feldolgozott közelmúltbéli (2007–2014) tényadatok biztonsággal jellemzik, melyet megerősítenek az IMLS által¹⁹ közzétett,²⁰ 2012-i évi²¹ hivatalos számok is:

- 1,5 milliárd könyvtárlátogató, mely az elmúlt tíz év távlatában 20,7%-os növekedést jelent;
- 2,2 milliárd tételt meghaladó kölcsönzés (ebből 60,1 millió elektronikus²²), mely az elmúlt tíz év távlatában 28%-os növekedést jelent;
- 11,5 milliárd amerikai dollár bevétel (inflációval korrigálva megegyezik a 2011-es szinttel);
- 136 851 teljes munkaidős könyvtáros;
- 4 millió rendezvényen több mint 92,6 millió ember vett részt;
- 271 146 nyilvános számítógépes munkaállomás;
- 340,5 millió keresés, mely megfelel a 2011-es szintnek, de az előző évekhez képest csökkenés érzékelhető (saját eszközök, pl. okostelefon, tablet elterjedése miatt);
- 87 179 314 elérhető e-book, 470 622 kutatható adatbázis.²³

„Az infografika jött, látott, győzött”²⁴ – Amerikában

Az Amerikai Egyesült Államokban, ahogy az élet minden területén, a könyvtári infografikák vonatkozásában is a bőség zavara fogad bennünket. A magyarországi helyzetre térve megállapítható, hogy fellelhetők ígéretes kezdeményezések (pl. Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtára²⁵ vagy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információ-tudományi Intézete²⁶ törekvéseiben), de a széles körű elterjedés még igencsak várat magára. Az infografika pedig olcsó és hatásos marketingeszközként segítheti a könyvtári szektor presztízsének emelését, a külső és a belső pr erősítését. Alkalmazásuk egyetlen hátránya a keletkezésük körül keresendő, azaz nincs uniformizált megoldás, a kreativitás, a befektetett munka a professzionális szoftverekkel sem spórolható meg, mert az infografikák „továbbra is egyéni megoldások alapján jönnek létre, hiszen nagyon nehéz olyan sablont mondani, amely vagy egymás után többször vagy különböző területeken is ugyanúgy működik.”²⁷

Irodalom

- ¹ Infografika = Wikipédia
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Infografika>
- ² CSATLÓS Márton – GELLÉRFI Gergő – MINKÓ Mihály – Z. KARVALICS László: Infografika és oktatáskutatás. Kutatás-indító tanulmány. Szeged, 2011. augusztus 22. 42 p. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) TÁMOP 3.1.1-08/1-2008-0002 „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” 8.2 elemi projekt
<http://infografika.ofi.hu/images/Infografika-oktatas-kutatas-indito.pdf>
- ³ Számos nemzetközi tudományos szakfolyóiratban található kapcsolódó cikkek, pl. International Journal of Image and Graphics (ISSN 0219-4678), Journal of Visual Communication and Image Representation (ISSN 1047-3203). Az egyik legnépszerűbb, magyarul is megjelent, gyakorlatorientált, ismeretterjesztő kézikönyv: McCANDLESS, David: Az információ gyönyörű – Infografika. Budapest, Typotex Kiadó. 2010. ISBN 978-9632792934
- ⁴ CSATLÓS, M. et al.: i. m. 6. p.
- ⁵ Uo.: 8. p.
- ⁶ Uo.: 9. p.
- ⁷ <http://visual.ly>
- ⁸ <http://piktochart.com>
- ⁹ Pl. 10 free tools for creating infographics
<http://www.creativebloq.com/infographic/tools-2131971>
- ¹⁰ Mi is az az infografika? Garnet Media
<http://www.garnetmedia.hu/blog/mi-is-az-az-infografika>
- ¹¹ Az Európai Unió intézményei is szívesen alkalmazzák tájékoztatási tevékenységük során az infografikákat. Pl. Infografika: a pénzügyi mentőcsomagok és a trojka szerepe. = Európai Parlament. Hírek. 2014. április 28.
<http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/content/20140425STO45128/html/Infografika-a-p%C3%A9nz%C3%BCgyi-ment%C5%91csomagok-%C3%A9s-a-trojka-szerepe>
- ¹² Az Index.hu által készített infografikák újraközlése megtekinthető:
<http://index.hu/24ora/?cimke=infografika>
A közelmúltból emlékeztető a Sosem tudja, hova álljon a metrón? Segítünk! című összeállításuk:
<http://velvet.hu/budapestma/2015/06/17/metro>
- ¹³ Az infografikák keletkezési ideje – a webes dokumentumok sajátosságainál fogva – nem mindig deríthető ki. Ahol sikerült az évszámot megtalálnunk és a tárgyalás szempontjából lényegesnek véltük, ott leírásainkban szerepeltettük.

- ¹⁴ KISZL Péter: Könyvtárak a közösségért – New York-ban. = TMT. 61. évf. 2014. 9. sz. p. 315–330.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5941&issue_id=563
és KISZL Péter: Alapítvány a könyvtárért: közgyűteményi forrásteremtés civil eszközökkel. = TMT. 62. évf. 2015. 6. sz. p. 223–245.
- ¹⁵ loc.gov
- ¹⁶ RAO, Govind C.: The Great Equalizer. The Case For Investing In the Toronto Public Library. Canadian Centre for Policy Alternatives. Ontario, November 2012. ISBN 978-1-77125-038-2
https://www.policyalternatives.ca/sites/default/files/uploads/publications/Ontario%20Office/2012/11/Great_Equalizer_0.pdf
- ¹⁷ National Library Week History (ALA):
<http://www.ala.org/aboutala/1958/national-library-week-history>
- ¹⁸ Public Library Funding & Technology Access Study 2011-2012 (ALA):
http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012
- ¹⁹ Láthattuk, hogy az infografikák készítői leggyakrabban az IMLS és az ALA forrásait veszik alapul, illetve saját gyűjtései mellett sokszor az ALA is az IMLS-re támaszkodik statisztikai kiadványaiban. Tanulmányunkban terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőség az adatok ennél részletesebb tárgyalására, az érdeklődők számára a következő ALA oldalak áttekintését ajánljuk:
- Az ALA statisztikai kezdőlapja:
<http://www.ala.org/research/librarystats>
  - Egy jól használható brosúra 2012-ből: Facts About America's Libraries. ALA, September 2012
http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/QuotableFacts.2012_0.pdf
  - Értékes kiindulópontul szolgálhatnak az ALA közkönyvtári szervezetének (Public Library Association, PLA <http://www.ala.org/pla>) kiadványai, pl. a Public Libraries magazin internetes változata: The 2013 Public Library Data Service Statistical Report: Characteristics and Trends. March/April 2014
<http://publiclibrariesonline.org/2014/05/2013-plds>
- ²⁰ Public Libraries in the United States: F[iscal] Y[ear] 2012. Fast Fact. IMLS, December 2014
http://www.imls.gov/assets/1/AssetManager/Fast_Facts_PLS_FY2012.pdf
- ²¹ A 2013-i adatok részletes értékelése kéziratunk leadásával egyidejűleg jelent meg, a főbb mutatók gyorsjelentését még nem tette közzé az IMLS: Data File Documentation Public Libraries Survey Fiscal Year 2013. IMLS, August 2015
http://www.imls.gov/assets/1/AssetManager/fy2013_pls_data_file_documentation.pdf
- ²² The 2013 Public Library Data Service Statistical Report (i. m.)
- ²³ Public Libraries in the United States Survey: Fiscal Year 2012. IMLS. Washington, DC. December 2014
http://www.imls.gov/research/public_libraries_in_the_us_fy_2012_report.aspx és
http://www.imls.gov/assets/1/AssetManager/PLS_FY2012.pdf Supplementary Tables:
http://www.imls.gov/assets/1/AssetManager/FY2012%20PLS_Tables_8_thru_18A.pdf
- ²⁴ CSATLÓS et al.: i. m. 12. p.
- ²⁵ PUSKÁS Nikolett: Információs grafika a könyvtárban. = TMT. 61. évf. 2014. 11–12. sz. p. 456–459.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5980&issue_id=565
- ²⁶ KERÉKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai című kötetéhez készült infografika:
http://lis.elte.hu/KONYVTAR/e-konyveszet/infografika_e-konyveszet.pdf
- ²⁷ TAKÁCS Dániel: Külföldi könyvtári marketing – képekben. = Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. Szerk. Kiszl Péter. Eger, Líceum Kiadó. 2013. 305. p. ISBN 978-963-9894-98-3

Az elektronikus dokumentumok letölthetőségének ellenőrzése: 2015. augusztus 23.

Beérkezett: 2015. IX. 4-én.

Barton Dávid

a BME OMIKK munkatársa.
E-mail: dbarton@omikk.bme.hu

Kiszl Péter

habilitált egyetemi docens,
az ELTE BTK Könyvtár- és
Információtudományi Intézetének
igazgatója, Információtudományi
Tanszékének és Könyvtártudományi
doktori programjának vezetője
E-mail: kiszl.peter@btk.elte.hu

A MATARKA akadálymentesítése

„Mert közös a világunk: nincs külön világ az épek és egy másik a fogyatékossgal élők számára, egyetlen világ van, s valamennyiünknek abban kell élnünk, emberséges békességben”. [1]

A könyvtári szolgáltatások, azon belül is az interneten keresztül elérhető szolgáltatások akadálymentesítését nem írják elő kötelező jelleggel a könyvtárakra vonatkozó törvények, rendeletek. Megemlítendő azonban, hogy a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer tagjai számára a 39/2013. (V. 31.) EMMI rendelet a könyvtári szolgáltatásokról szóló információk biztosítását írja elő a kistéleplési önkormányzatok honlapján a fogyatékkal élők tájékoztatására. Az adatbázisok, honlapok akadálymentesítése viszont jogszabályi szinten csak az elektronikus közszolgáltatások számára kötelező. De a könyvtárak mégis mindent megtesznek annak érdekében, hogy honlapjaikat, webes adatbázisaikat minél több felhasználó elérje, köztük a vakok, gyengénlátók, mozgásukban korlátozottak is. A MATARKA Egyesület is úgy látta jónak, hogy támogatásból megvalósítja a MATARKA szolgáltatás akadálymentesítését. A 2015 évi Networkshopon Sárospatakon elhangzott, erről szóló előadás cikk formába öntött, kibővített és átszerkesztett változatát tartja most kezében az olvasó.

Általános bevezető

A MATARKA (www.matarka.hu) 2002 óta létező, a Miskolci Egyetem, Könyvtár, Levéltár, Múzeum által fejlesztett és működtetett, túlnyomórészt Magyarországon megjelenő folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshetőségét és böngészését lehetővé tevő, bárki számára térítésmentesen elérhető

szolgáltatás (1. ábra). Alapfunkcióin túl elvezet a feldolgozott folyóiratok honlapjára, hozzáférést ad ugrópontok segítségével a cikkek teljes szövegéhez, ha azok szabadon elérhetők az interneten, illetve ha nem, akkor közvetítésével a cikkek másolata megrendelhető az Országos Széchényi Könyvtártól.

The screenshot shows the MATARKA website interface. At the top, there is a navigation bar with 'Keresés', 'Index', 'Folyóiratok', 'Kosár', and 'Súgó' buttons. Below this is a search bar with a 'Keresés' button. The main content area is titled 'MATARKA Röviden a szolgáltatásról'. The text describes the service as a free, accessible platform for searching and browsing the content of journals published in Hungary. It mentions that the service is available to anyone, and that the database contains over 35 libraries, 30+ journals, and 8 million articles. The service is available online, and users can access full texts or order copies from the National Széchényi Library. The page also includes a footer with logos of supporting organizations like ISZT, EMMI, SZÉCHENYI TERVEZÉS, OM, and nka.

1. ábra A MATARKA szolgáltatás kezdő oldala

A MATARKA ma már évente majd másfél milliányi használatot regisztrál. Az adatbázist használják az MTMT-be szerzői bibliográfiák átemeléséhez, adatait átveszi az EHM (EPA-MATARKA-HUMANUS) közös kereső és az ODR (Országos Dokumentum Ellátási Rendszer), az ELDORADO rendszer, illetve a most alakuló Pécsi Egyetem által fejlesztett hivatkozásokat feldolgozó adatbázis is.

Mivel országos szolgáltatásról van szó, néhány éve felmerült a honlap akadálymentesítésének gondolata. 2014 tavaszán a 2006 óta létező MATARKA Egyesület sikeresen pályázott az *Internet Szolgáltatók Tanácsánál* és a támogatás egy részét szoftverfejlesztésre fordította, mely egyrészt az akadálymentes lekérdező felület létrehozását célozta meg, másrészt a közösségi tárgyszavazás kialakítását, rövidebben a címkézést. Az alábbiakban az akadálymentesítés tárgyalása következik, a címkézés szoftveres megoldása megszületett, de a tényleges munka várat még magára (kidolgozás, meghirdetés), ezért tapasztalatok híján a címkézés témaköre egy következő cikk tartalma lehet.

Akadálymentesítés a könyvtárakban

Könyvtárak esetében az akadálymentesítés egyrészt az épületek, másrészt a szolgáltatások akadálymentesítését jelenti a fogyatékkal élő emberek számára. Bővebben kifejtve ide tartozik a fizikai hozzáférés (parkolók, rámpák, liftek, mosdók, polcok, feliratok stb.), az intellektuális hozzáférés (Braille-írás, öregbetűs könyvek, képernyő-felolvasó szoftverek, hangoskönyvek stb.), a virtuális hozzáférés (honlapok akadálymentesítése) és nem utolsósorban a könyvtári dolgozók felkészítése a fogyatékkal élők kiszolgálására.

Honlapok elméleti akadálymentesítése

Cél az, hogy a weboldalakat minden felhasználó ugyanúgy használhassa. Amikor az akadálymentesség (angol nevén: accessibility) szóba kerül, legtöbbször a testi fogyatékosokra gondolnak az emberek, de az akadálymentes oldalak készítésekor több felhasználó igényeit kell figyelembe venni.

Érintett csoportok:

- a vakok, gyengénlátók, színvakok és szintévesztők,
- testi fogyatékkal élők – gondot okozhat nekik az egér vagy a billentyűzet használata,
- mobil eszközök felhasználói – nagyon kicsi a megjelenítője,

- régi rendszert használók – például anyagi okokból nem térhetek át korszerű szoftverekre, új számítógépekre,
- a fiatal (5–10 éves) internethasználók – esetükben a szem-kéz koordináció és az olvasás okozhat problémát,
- az idősek – a gyengébb látás, korlátozott mozgás és gyengébb szem-kéz koordináció miatt lehetnek érintettek,
- azok a felhasználók, akiknek az írott szöveg értelmezése nehézséget okoz, illetve nem beszélik folyékonyan azt a nyelvet, amelyen egy adott weboldal íródott.

Ezek a csoportok bár kicsik egyenként, és külön-külön sem generálnak komoly látogatottságot, de együtt már számuk jelentős, és egy közepes forgalmú weboldalon már számottevő lehet azoknak a száma, akik azért választják a konkurenciát (vagy tesznek panaszt egy állami szerv weboldala esetében), mert az oldal tartalmához nem férnek hozzá.

Egy akadálymentes weboldal pozitív hatásai:

- Az akadálymentes weboldalak – strukturált felépítésüknek köszönhetően – a webes keresőkben jobb helyezést érnek el.
- Pozitív PR. A weboldal tulajdonosa hangozthatja társadalmi felelősségvállalását és a szabványoknak való megfelelését.
- A weboldal tulajdonosa olyan piaci csoportokat érhet el, melyek még kevésbé telítettek – a látogatók száma növekszik.

Egy nem akadálymentes weboldal negatív hatásai:

- Bár a jogi érvelés önmagában (ma és itt) hatástalan – Magyarországon még nem fordult elő, hogy emiatt akár egy céget is bepereltek volna –, a hatályos törvények szerint tilos bárminemű hátrányos megkülönböztetés. A magyar közgazgatási honlapok egységesítését célzó *Kormányzati Informatikai Egyeztető Tárcaközi Bizottság (KIETB)* ajánlása előírta a kormányzati honlapok akadálymentessé tételét.
- Potenciális ügyfelek elvesztése. Másodrangú polgárként kezelt, panaszos ügyfelek. A felhasználók általában pozitív tapasztalataikat ritkábban osztják meg egymással, mint a negatívakat. Kiszámú elégedetlen ügyfél véleménye is negatív PR.

A jövőben – várhatóan – egyre több szervezet igényli majd, hogy honlapja akadálymentes legyen. A kormányzati, egészségügyi és oktatási portáloktól elvárható, hogy megfeleljenek az akadálymen-

tes oldalakra vonatkozó ajánlásoknak (jellemzően WAI-AA). Alapelvként megfogalmazható: törekedni kell arra, hogy az átlagos felhasználók számára készült oldalakat a gyengénlátók, illetve egyéb fogyatékosokkal bírók is ugyanúgy használhassák, azaz kerülendő az „ugrás az akadálymentes változatra” szemlélet. Ha ez nem lehetséges (komplex tartalom miatt, vagy a weboldal tulajdonosának kifejezett kérésére), olyan alternatív megjelenés készítenendő, amely az eredeti tartalmat hiány nélkül visszaadja. Sokszor éppen az ilyen „vakbarát” változatok lecsúszított volta miatt nem használják őket a vakok és gyengénlátók. [2]

A W3C nemzetközi szervezet szabványosította a honlapok akadálymentességére vonatkozó kritériumokat. Nemzetközi szinten is, és Magyarországon is a legtöbb pályázatban, állami megrendelésben a W3C által létrehozott *Web Akadálymentesítési Útmutató (WCAG)* [3] (angolul: *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0*) szabványra hivatkoznak, és annak betartását követelik meg.

„A szabvány az akadálymentességnek három szintjét különbözteti meg. A legalacsonyabb az A szint, ezt mindenképpen be kell tartania egy akadálymentes honlapnak. Magasabb szintű hozzáférhetőséget, akadálymentességet határoz meg az AA (két A) szint. Az AA szint elérése legtöbbször ajánlott, főleg közérdekű, állami, önkormányzati honlapok esetében. A legszigorúbb az AAA szint, ennek az elérése már komoly követelményeket támaszt a honlap készítőivel és üzemeltetőivel szemben.” [4]

A WCAG útmutatónak 12 irányelve van, melyek 4 nagy alapelv köré csoportosíthatók. A weboldalak szerkesztőinek az egyes irányelvekhez tartozó teljesítési feltételeket, az ajánlott technikákat és módszereket kell tanulmányozniuk, illetve alkalmazniuk. A 4 nagy alapelv:

- Észlelhetőség. Ez az irányelv azzal foglalkozik, hogy hogyan legyen a honlap tartalma mindenki számára egyaránt észlelhető.
- Működtethetőség. A második irányelv azt jelenti, hogy hogyan legyen egy honlap mindenki számára jól használható.
- Érthetőség. Ez az irányelv azt írja le, hogy hogyan lehet a tartalmat mindenki számára érthetővé tenni.
- Robusztusság. Ez az irányelv pedig arról szól, hogy hogyan lehet egy honlapot más programokkal kompatibilissé tenni.

Honlapok gyakorlati akadálymentesítése

A gyakorlati akadálymentesítés és a szabványok (W3C WCAG 2.0) szerinti akadálymentesítés nem esik egybe. Ugyanis a szabvány nem veszi figyelembe azt, hogy a technikai eszközök hogyan követik a változásokat. Ha a szabvány szerinti akadálymentesítést választja a fejlesztő, akkor a célzott felhasználók kb. fele számára még mindig elérhetetlen lenne a MATARKA, hiszen idő kell, míg a képernyőolvasóknak az a generációja, amely már teljes körűen képes a szabványok szerint akadálymentesített weblapok „feldolgozására”, általánosan elterjedtté válik. Ugyanis a képernyőolvasók a fajlagosan legdrágább technikai eszközök. Így a célcsoport tagjai sokáig használnak egy régi verziót.

A képernyőolvasókról látóknak

A képernyőolvasók azok a programok, amelyeknek segítségével a látásukban, vagy az olvasott információ megértésében korlátozott emberek (továbbiakban, az egyszerűség és a rövidség érdekében „vakok”) a számítógépet kezelhetik. Ezek a programok a képernyő vizuális világát hallható információkká alakítják át és a program használói a hallott információk alapján a billentyűzet segítségével képesek a számítógéppel való interakcióra.

Az utahi egyetem akadálymentességgel foglalkozó intézete évente készít felmérést vakok, gyengénlátók körében arról [5], hogy milyen segédeszközöket használnak és milyenek a netezési szokásaik, illetve arról, hogy szerintük mely akadálymentességi dolgok a leghasznosabbak. E szerint a felmérés szerint a *JAWS (Job Access With Speech)* nevű képernyőolvasó még mindig jelentősen vezet a listán. A felhasználók közel 70%-ának ez az elsődleges ernyőolvasója. Ez egy fizetős program, melynek ára 1 500 USD körül van! Míg egy jogtiszt Windows már 50 USD-ért is megvásárolható. Ezt követi az *NVDA (Non Visual Desktop Access)* nevű ingyenes, nyílt forráskódú program, amely tudásában messze elmarad a *JAWS*-tól. Ennek részaránya kb. 10%. A többi program ezeket követi, és összesített arányuk a 20%-ot sem éri el. Az idén elkészült ennek a felmérésnek a magyar változata is és abból kiderül, hogy a magyar felhasználóknál is jellemző az, hogy akár 5–6 évig is használnak egy-egy verziót, holott a *Freedom Scientific* – a *JAWS* program fejlesztője – évente ad ki friss verziókat. Mivel a

Freedom Scientific cégnek a magyar piac jelentékeny, így központilag nem jelenik meg magyar verzió. Ezt az *Informatika a Látássérültekért Alapítvány* készíti, de a szűkös pénzügyi lehetőségek, illetve az emberi erőforrások hiánya miatt, ezt nem tudja megtenni évente, így – általában – 3–4 verzióként jelenik meg magyar JAWS. Eddig a 4-es, a 6-os, a 11-es és a 14-es JAWS lett magyarítva. Ebből egyedül a JAWS 14.0 képes a HTML 5 szabvány szerint akadálymentesített weboldalak teljes körű feldolgozására. Ezt a verziót ma még csupán a magyar felhasználók 1/3-a használja!

A képernyőolvasó programok – programozás-technikailag – nem tekinthetők másnak, mint információgyűjtő, -átalakító és beavatkozó rendszereknek. Ennek megfelelően moduláris felépítésűek. Az egyes modulok az operációs rendszer és a hardver közötti réteggként képzelhetők el. Általában a következő modulokból állnak:

- *Információgyűjtő, -továbbító modul*

Ez felel azért, hogy a számítógépen a látók által érzékelhető információkról adatokat gyűjtsön be. Ez a réteg az operációs rendszer mélyén, grafikus rendszerek esetében, annak ún. üzenetkezelő alrendszerében működik, abba épül be, azzal folytat folyamatos kommunikációt. Ugyanis, mikor a felhasználó valamiféle beavatkozást végez, például rákattint egy gombra, amely előzőleg nem volt fókuszban, ott több, egymást követő rendszeresemény játszódik le, melyről az operációs rendszer üzenetkezelő alrendszere kap értesítést és ez informál mindent a bekövetkezett eseményekről, hogy azokra válaszreakciók születhessenek. A fenti esetben, ha rákattintunk egy gombra, akkor körülötte – a Windows esetében – megjelenik egy szaggatott vonalból rajzolt keret, az ún. fókuszkeret, illetve lefut az a program, amely az adott gombhoz hozzá lett rendelve. Ezt egy látó a látásával érzékeli, de egy vak erre nem képes. Ő csak a hallott információkat tudja feldolgozni. Tehát ezekről az eseményekről valamiféle hallható információt kellene generálni. Ezt ez a rendszer teszi meg. Jelen esetben a következő szöveges „üzenet” kerül előállításra: „Gomb felirata” gomb. (Ha a gomb felirata az, hogy „Alkalmaz”, akkor az „alkalmaz gomb” üzenet.) Ez a memóriában legenerált szöveges üzenet a következő alrendszer nélkül semmit sem érne, hiszen a vak számára még mindig nem fogható fel, mert nem hangzó formában van. Ebből a szövegből egy hullámformátumú hangot kell generálni, olyat, amelyet a gép hang-

kártyája képes „megjeleníteni”, vagyis kimondani. Ezt teszi a következő modul.

- *TTS (Text To Speech) modul, azaz beszédszintetizátor*

Ez a modul önálló program. Egy olyan kisalkalmazás, szolgáltatás, amely önálló működésre nem képes. Nem rendelkezik saját grafikus felhasználói felülettel. Csupán más programok képesek „megkérni”, hogy az általuk bemenetként küldött szöveges információt hullámformátumú hanggá átalakítva küldje ki a hangkártya hangkimenetére, hogy az ott „megjelenhessen”, vagyis a szöveges bemenetből készítsen egy hangzó kimenetet. Tehát ez a modul felel azért, hogy az előző modul által generált szöveges üzenet a vak számára is érzékelhető legyen.

- *Beavatkozó, vagy szkriptíró modul*

Ez a modul nem minden képernyőolvasó programban érhető el, ugyanis erre nem minden esetben van szükség. Ez a modul nem más, mint egy, a képernyőolvasó program működését befolyásoló makrókészítő modul. Vagyis egy olyan alprogram, amelynek segítségével olyan szkripteket, makrókat lehet készíteni, amelyekkel módosítani lehet a képernyőolvasó működését.

Minden asztali operációs rendszer lehetővé teszi a felhasználó beavatkozását mind egérrel, mind pedig billentyűzettel. Az operációs rendszerek „evolúciója” során a billentyűzet kezdetől fogva a rendszer része volt, az egér jóval később jelent meg. Csupán a grafikus felhasználói felület megjelenésével lett általános. Ugyanakkor mind a mai napig a billentyűzet a legfontosabb beviteli eszköz. Ezen található olyan billentyűk is, amelyek az egérmutatót képesek mozgatni abban az esetben, ha a rendszerhez nincs egér csatlakoztatva. A képernyőolvasók legfontosabb navigációs billentyűi ezek az ún. „kurzormozgató billentyűk”, vagyis a fel és a le, valamint a jobbra és a balra nyilak, továbbá a TAB billentyű, mely a fókuszmozgató billentyű. A TAB lenyomásával egy adatbeviteli űrlapon egyik mezőről a következő mezőre ugrasztja a fókuszot. (Az egér tulajdonképpen ennek a TAB billentyűnek a kiváltására született, mert TAB billentyűvel csakis vezérlőelemről vezérlőelemre tudunk ugrani úgy, ahogy azt a programozó által beállított TABINDEX tulajdonságok adta TAB-sorrend lehetővé teszi.) Vagyis ha van egy űrlap, amelyen van 6 beviteli mező és két gomb, akkor

ezen TAB-sorrendje – minden valószínűség szerint – így fog kinézni:

1. mező 1
2. mező 2
- ...
6. mező 6
7. gomb 1
8. gomb 2

Ha csak az első mezőt kell kitöltenünk, a többi nem, és ezt a második gombbal tudjuk jóváhagyni, akkor a TAB billentyűvel csakis úgy érjük el a második gombot, ha végigugrálunk a kettő közötti összes elemre. Az egérrel viszont, ahogy beírtuk a kívánt adatot az első mezőbe, aktiválhatjuk rögtön a második gombot, hiszen könnyedén rá tudjuk pozícionálni az egérmutatót és az egér gombjával tudjuk aktiválni a „gomb 2”-t. Hogy ezt a billentyűzetről való, időt rabló, hosszú kurzorpozícionálási feladatot le lehessen rövidíteni, az operációs rendszerek is tartalmazznak beépített lehetőségeket. Ilyen például a Windowsban az ún. „forróbillentyű”. Ez leginkább a menükben vehető észre. Ha megnézzük egy program menüsorát, akkor láthatjuk, hogy egy-egy karakter alá van húzva. Ezek azok a bizonyos forróbillentyűk. Vagyis ha ezeket megfelelő módon aktiváljuk, akkor ugyanazt a hatást érjük el, mintha az egérrel rákattintottunk volna. Például a „Fájl” menünél az „F” betű van aláhúzva. Ha a fókusza a menüsoron van, és lenyomjuk az „F” billentyűt, akkor lenyílik a „Fájl” menü. A forróbillentyűk ún. „segédbillentyűje” Windows-ban mindig az ALT. Tehát ha az ALT+F billentyűkombinációt lenyomjuk, akkor le tudjuk nyitni a fájl menüt, ahol a fel/le nyílbillentyűk segítségével navigálhatunk, s ha kiválasztottuk a megfelelő menüelemet, azt az ENTER megnyomásával aktiválhatjuk. Vagyis azt szoktuk mondani, hogy az ALT+ forróbillentyű megfelel annak, mintha az egeret ráhúztuk volna és a bal egérgombbal kattintottunk volna.

Viszont sok esetben hiányoznak ezek a forróbillentyűk. Ekkor a vakok számára nem marad más, ha el szeretnék érné az adott űrlap második gombját, mint hogy a TAB folytonos nyomogatásával ugrálva ráugorjanak. Ez nemcsak időt rabló, de nagyon bosszantó is, főleg folyamatos munkánál. Ilyenkor a beavatkozó, vagy szkript modul ad segítséget, hogy egy, a képernyőolvasóba beépített programozási nyelv segítségével mindenki saját szája íze szerint szabja testre a dolgokat. Vagyis ez ad lehetőséget arra, hogy virtuálisan forróbillentyűt rendelhessünk bármihez egy adott programban.

Böngészés

Ha a képernyőolvasó böngészőben megjelenített tartalommal találkozunk, úgy azt át kell alakítania a saját szája íze szerint”, hiszen a weboldalak tartalma egy HTML-kódba beágyazott tartalom, mely kód nagyon sok rejtett információt is képes tárolni és ezeket is meg kell tudnia „jelenítenie” a felhasználói számára. Ebben az esetben a képernyőolvasó a böngésző DOM (dokumentum object modell) objektummodelljén keresztül képes kinyerni a szükséges információkat. Ebből a DOM-ból létrehozza a weboldal ún. virtuális dokumentumát. Ami nem jelent mást, mint azt, hogy az egyes HTML-elemeket értelmezi, és azokból elkészíti azokat az információs blokkokat, melyeket aztán – a kívánt pillanatban – a beszédszintetizátornak elküld „megjelenítésre”. Egy ilyen renderelt oldal a következőképpen néz ki.

A MATARKA kezdőlapjának renderelt változata. Ezt hallja az ember, ha egy képernyőolvasóval felolvastatja a MATARKA kezdőlapját a Firefox és Explorer böngészők esetében:

Szalag szakaszjelző

Első szintű címsor	MATARKA
Harmadik szintű címsor	Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa
Hivatkozás	English version Alt+Shift+V

Navigáció szakaszjelző

Keresés	Alt+Shift+1 gomb
Index	Alt+Shift+2 gomb
Folyóiratok	Alt+Shift+3 gomb
Kosár	Alt+Shift+4 gomb
Súgó	Alt+Shift+H gomb
EHM	kereső gomb
RSS	Alt+Shift+R gomb

Keresés szakaszjelző

Keresés	szerkesztőmező
Keresés	gomb

Navigáció szakaszjelző

Részletes kereső megnyitása	Alt+Shift+R hivatkozás
Súgó megnyitása	Alt+Shift+U hivatkozás

Kiegészítés szakaszjelző

Összes találat utólagos szűkítése	Alt+Shift+S hivatkozás
-----------------------------------	---------------------------

2 oszlopból és 7 sorból álló táblázat

Mettől (év) kombinált listamező 1800

Meddig év	kombinált listamező 2015
Szakterület	kombinált listamező
Válasszon szakterületet	kiterjesztett listamező
Folyóirat	kiterjesztett listamező
Jelölőnégyzet nincs bejelölve	Teljes szöveggel elérhető cikkek
Jelölőnégyzet nincs bejelölve	Az EPA-ban archivált cikkek
Szűkítés	gomb
Táblázat vége	

Első szintű címsor	Matarka
Harmadik szintű címsor	Röviden a szolgáltatásról .....

Navigáció szakaszjelző

Profilom	Alt+Shift+7 gomb
Kapcsolat	Alt+Shift+8 gomb
Magunkról	Alt+Shift+9 gomb
Belépés	gomb

Kiegészítés szakaszjelző

Támogatóink	
Hivatkozás	Internetszolgáltatók Tanácsa
Hivatkozás	Nemzeti Kulturális Alap

A képernyőolvasó program ezt a virtuális dokumentumot kezeli és a programot használó személy ezen keresztül képes a webdokumentummal „kapcsolatba” lépni, vagyis azon interakciókat végezni. A látók a böngésző tartalmához kizárólag csak az eger használatával férnek hozzá. A tartalomban a gördítősávval, vagy a lapozó billentyűkkel (PgUp, PgDown) tudnak navigálni. A sorról sorra való olvasást a szemükkel végzik. A vak erre képtelen. Ezért rendereli az ernaőolvasó program a fenti „egy sor-egy elem” módon a weboldalak tartalmát és hozza létre a virtuális dokumentumot. Ugyanis mikor a vak személy a fel-le billentyűkkel lépeget az oldal tartalmában, akkor valójában ebben a virtuális dokumentumban lépeget. A képernyőolvasó program gondoskodik arról, hogy a virtuális dokumentumban való navigálás és a böngészőben megjelenő tartalom szinkronban legyen, vagyis a fizikai fókusz, már amennyiben ez értelmezhető, a virtuális dokumentumban kijelölt helyen jelenjen meg a böngésző tartalmában is.

A képernyőolvasó programok – programtól függően – kínálnak ún. webes navigációs segítséget. Ezek általában ún. navigációs billentyűk. Lévén a webdokumentumok nem szerkeszthető szöveges fájlok, ezért sok elemük nem fókuszképes, tehát TAB-bal nem lehet rá navigálni. A navigációs billen-

tyűk ezen a problémán segítenek. Például egy weboldalt – általában – illik címsorokkal tagolni. A „H” billentyű nyomogatásával a program felhasználója a weboldal címsorain (<h1>..<h6>) képes végigugrálni. Vagyis mintegy „feltérképezni” az oldalt. De ugyanígy vannak billentyűk az egyéb HTML-elemekhez is, mint pl. a „P” a <p> elemhez (bekezdés), vagy a „L” a (lista) elemeken való gyors navigáláshoz.

A MATARKA akadálymentesítése

Az egyik dolog az, hogy mit mond a szabvány és az útmutató, és a másik dolog az, hogy hogyan használják a vakok a gyakorlatban a dolgokat. Az útmutató ernaőolvasóra vonatkozó javaslataiban van néhol ellentmondás. De az élet kitermelte már a jó, vakok által elfogadott, bevett gyakorlatot, mely az ernaőolvasók képességeinek kihasználásán alapul, illetve vannak olyan megoldások is, amelyek az útmutatóban nem igazán szerepelnek.

Amikor belefoglunk a projektbe, végiggondoltuk azt, hogy a MATARKA célközönsége mire használja a szolgáltatásunkat. Továbbá felmértük, hogy a célközönség feltehetően milyen informatikai, gépkezelési ismeretekkel rendelkezik, mert ezek a legfontosabb információk ahhoz, hogy a szoftver felhasználói felülete mindenki számára felhasználóbarát legyen. A felhasználói visszajelzések a legfontosabbak és nem a saját „dizájn elképzelések”. Egy elsődlegesen munkára, gyors információszerezésre használt szoftvernek elsősorban átláthatónak, könnyen érthetőnek, informatívnak kell lennie. A „dizájn” nem mehet a kezelhetőség rovására. Átgondoltuk azt is, hogy a megcélzott felhasználói réteg milyen hardvereszközökön keresztül fogja használni az adott szoftvert. Itt is, mint az előbbiekben a „minimumot” kell figyelembe venni és ebből kell kiindulni a felület tervezésekor.

A MATARKA új felhasználói felületének megtervezésekor az alábbiakból indultunk ki:

- A megcélzott felhasználók átlagos, vagy átlag alatti informatikai, gépkezelési ismeretekkel rendelkezők, akiknek a könnyű információhoz jutás a lényeg. Könnyű kezelés, egyszerűség és gyorsaság számukra a legfontosabb.
- A hardver, amelyen futtatni fogják az alkalmazást: leginkább asztali gépek, laptopok; kisebb részben táblagépek. Sok esetben régi Windows és böngésző verziók.
- A felületet akadálymentessé szeretnénk tenni a gyengénlátók, vakok számára.

Ezért a következő felülettervezési döntésekre jutottunk:

- Az átlagos, vagy átlag alatti informatikai ismeretekkel rendelkezők miatt a felületnek leginkább egy megszokott, asztali alkalmazás felületét kell imitálnia, vagyis menüsor és oldalsáv használatával kell megjeleníteni az információcsoportokat és azok alcsoportjait. (Lévén a legtöbb asztali programban ezt szokták meg a felhasználók, és ennek kezelése egyértelmű számukra.) A menüsoron a fő kategóriáknak kell elérhetőnek lenniük. A képernyő bal oldalán pedig oldalsávba kell rendezni az adott főkategória (menü) elemeit úgy, hogy a kiválasztott menü a menüsoron, és a menüelem az oldalsávon mindig egyértelműen jelezze a felhasználónak, hogy éppen hol van.
- A kétoszlopos vertikális elrendezés egyértelműbb a felhasználónak, mint a horizontális térszervezés. A keresésnél az első hasádba vertikálisan elrendezve lesznek a tényleges keresési feltételek, a második hasádba (tulajdonképpen ez a jobboldali oldalsáv) kerülnek a találatok. A kéthasábos elrendezéstől csak a folyóiratok évfolyamainak kibontásánál és a tartalomjegyzékek megjelenítésénél tértünk el.
- A laptopok és táblagépek felbontása miatt, továbbá az akadálymentes nagyíthatóság érdekében a webhely szélességét korlátozni kellett. A midi táblagépek kb. 800 képpont szélességben tudnak információt megjeleníteni. Ezért döntöttünk a bevált 770 pixeles szélesség mellett. Ugyanis az asztali gépeken, vagy laptopokon a Ctrl+ "+" -szal egyszerűen fel lehet nagyítani az oldalt és akkor minden arányosan nagyítódik. Illetve készíthető egy „teljes képernyőszélesség” CSS fájl, amit JavaScriptből dinamikusan lehet alkalmazni. Vagyis akkor az éppen aktuális képernyőszélességre lehet „kihúzni” az oldalt. Ez a „liquid” dizájn, ami mindig a rendelkezésre álló területhez igazodik. A szeparált CSS alkalmazása miatt ezt bármikor, utólag is meg lehet tenni és a kb. 2 soros JavaScript kód is beilleszthető utólag a sablonba, s így azt minden oldal „öröklí”.
- A tesztelők véleményét figyelembe véve alakítottuk ki az oldal HTML-kódját, ami egy köztes kód lett. Ugyanis a tesztelők felhívták a figyelmünket arra, hogy sok helyen még a potenciális felhasználói körben WindowsXP-t, vagy Windows Vistát használnak régebbi verziójú böngészővel, melyek nem támogatják az összes HTML5 újítást. Ez a köztes kód azt jelenti, hogy a kód gyakorlatilag HTML5-ként kerül deklarálásra, mert a `<!DOCTYPE html>` deklaráció

HTML5-re deklarálja az oldalt. Viszont – mivel a leginkább elterjedt böngészők (IE, Firefox) régebbi verziói még egyáltalán nem tudják kezelni a HTML5 új szemantikai elemeit (`<header>`, `<footer>` stb.), illetve a régebbi képernyőolvasó programok sem ismerik ezeket a szemantikai elemeket, így ezek helyett a HTML4-ben használt régebbi megfelelőjük mellett döntöttünk. Vagyis az oldal szemantikai leírásában (`<body>` elemen belül) az új elemeket nem használtuk, helyettük a `<div>` elemeket alkalmaztuk. Megjelenés szempontjából semmiféle különbség nincs. A képernyőolvasó programok is a ROLE tulajdonság alapján jelentenek be elemeket, nem pedig a szemantika alapján. Szemantika szempontjából csupán a HTML1-től ismert alapelemeknek van jelentősége. Vagyis a címsorok, bekezdések stb. elemek a fontosak. A HTML5 által bevezetett elemek a jelenlegi segítő technológiák szempontjából lényegtelenek. Ezzel a megoldással a régebbi böngészők és a képernyőolvasók is gond nélkül tudják kezelni az oldalt. Azt azonban tudni kell, hogy a HTML5 összefoglaló név alatt 3 új technológia jelent meg. A HTML5 egyrészt tartalmazza az új HTML-szemantikai elemeket, továbbá vele együtt jelent meg az új JavaScript verzió, melyben új lehetőségekkel bővült a DOM programozhatóság, illetve ekkor jelent meg az új CSS3 szabvány is. A JavaScript új verziója és a CSS3 támogatás már mindegyik böngészőben megvan, ezért csupán a HTML-szemantikában kell kompromisszumokat kötni. A `<!DOCTYPE html>` deklaráció ezeket a technológiákat is engedélyezi, tehát mind a JavaScriptben, mind pedig a CSS-ben lehet ezáltal használni az új dolgokat. A CSS3-nál kellett ügyelni arra, hogy ennek adaptációja böngészőnként változik, tehát meg kellett nézni, hogy egy-egy adott CSS3 lehetőséget hogyan lehet egy adott böngészőre „testre szabni”.

- A teljes akadálymentesség miatt sem lehetett tiszta HTML5 szemantikát alkalmazni. Viszont a „köztes” kódban minden olyan dolog megvan, amely az új dizájnt a segítő technológiák számára „átláthatóvá” teszi és egy vak is könnyedén fogja tudni kezelni, mert a gyorsbillentyűk, a korrekt tartalmi elembejelentések (ROLE tulajdonság alapján), illetve az egyéb tulajdonságdeklarációk mind a legújabb, mind pedig a régi ernyőolvasó programok számára transzparenssé, kezelhetővé teszik a MATARKA-t.
- A többféle megjeleníthetőség miatt arra törekedtünk, hogy szeparált CSS fájlokban legyenek az oldalak megjelenítését megadó kódok. S

a CSS technológián belül is a dinamikus CSS csatolást láttuk ésszerűnek. Ez azt jelenti, hogy az oldalhoz tartozik egy, vagy több alap CSS fájl, mely minden esetben be kell töltsdjön (ez tartalmazza az alapvető formázást, mely mindig azonos kell legyen) és tartoznak úgynevezett „alternatív” CSS fájlok, melyek az oldal elemeinek vizuális megjelenítéséért felelnek. Ez a technológia teszi lehetővé azt, hogy eltérő megjelenítést lehessen alkalmazni az egyes felhasználói csoportoknál, ugyanis az alternatív CSS fájlokat JScript kódból könnyen lehet le- és felcsatolni, így könnyedén változtatható az oldal vizuális megjelenése. Magyarozatként álljon itt a használt sablon CSS deklarációja. Az első deklaráció a mindig betöltendő alap CSS fájlt csatolja. Itt a „REL” tulajdonsága „stylesheet” és nincs megadva „TITLE” tulajdonság. Ez jelzi, hogy ez a lap mindig kötelezően betöltendő. A második deklaráció abban különbözik az elsőttől, hogy itt már a „TITLE” tulajdonság meg lett adva. Ez az ún. alapértelmezett stíluslap.

A többféle megjeleníthetőség miatt arra törekedtünk, hogy szeparált CSS fájlokban legyenek az oldalak megjelenítését megadó kódok. S a CSS technológián belül is a dinamikus CSS csatolást láttuk ésszerűnek. Ez azt jelenti, hogy az oldalhoz tartozik egy, vagy több alap CSS fájl, melyek minden esetben betöltődnek (ezek tartalmazzák az alapvető formázásokat, melyeknek mindig azonosnak kell lenniük). Továbbá tartoznak hozzá úgynevezett „alternatív” CSS fájlok, melyek az oldal elemeinek vizuális megjelenítéséért felelnek. Ez a technológia teszi lehetővé azt, hogy eltérő megjelenítést lehessen alkalmazni az egyes felhasználói csoportoknál, ugyanis az alternatív CSS fájlokat JScript kódból könnyen lehet le- és felcsatolni, így könnyedén változtatható az oldal vizuális megjelenése.

Magyarozatként álljon itt a használt sablon CSS deklarációja:

- Az első deklaráció a mindig betöltendő alap CSS fájlt csatolja. Itt a „REL” tulajdonsága „stylesheet” és nincs megadva „TITLE” tulajdonság. Ez jelzi, hogy ez a lap mindig kötelezően betöltendő.
- A második deklaráció abban különbözik az elsőttől, hogy itt már a „TITLE” tulajdonság meg lett adva, de a „rel” tulajdonság továbbra is „stylesheet”, ami azt jelzi, hogy az alapér-

telmezett stíluslapokhoz tartozik. Tehát mindig betöltődik. Ez az ún. alapértelmezett színséma.

- A harmadik deklarációban a „REL” tulajdonság már „alternate stylesheet” és van „TITLE” tulajdonsága is. Ezek jelzik a böngészőnek, hogy ez a stíluslap alternatív megjelenítést tartalmaz, amit programból lehet betölteni JScript segítségével. (Ezek az alternatív stíluslapok, amennyiben átvált a felhasználó valamelyikükre, úgy felülírják az „Alapértelmezett” színséma stíluslap beállításait és ugyanannak az oldalnak teljesen más külsőt kölcsönöznek.

Ezáltal annyi alternatív megjelenítést lehet létrehozni, amennyit csak szeretne az ember. Az új JScript lehetőségekkel már komplett inicializációs fájlokat lehet írni egy-egy adott weboldalhoz, tehát meg lehet csinálni, hogy ha a felhasználó átállította a megjelenítést, akkor a következő belépéskor a beállított megjelenítése töltsdjön be és ne az alapértelmezett. Így az ebben megadott színek stb. lesznek az „alapértelmezettek”. A harmadik deklarációban a „REL” tulajdonság már „alternate stylesheet” és van „TITLE” tulajdonsága is. Ezek jelzik a böngészőnek, hogy ez a stíluslap alternatív megjelenítést tartalmaz, amit programból lehet betölteni JScript segítségével. Ezáltal annyi alternatív megjelenítést lehet létrehozni, amennyit csak szeretne az ember. Az új JScript lehetőségekkel már komplett inicializációs fájlokat lehet írni egy-egy adott weboldalhoz, tehát meg lehet csinálni, hogy ha a felhasználó átállította a megjelenítést, akkor a következő belépéskor a beállított megjelenítése töltsdjön be és ne az alapértelmezett.

```
<link rel="stylesheet" type="text/css"
href="styles/layout.css" media="screen"/>
<link rel="stylesheet" title="CSS.black"
type="text/css" href="styles/black.css"
media="screen"/>
<link rel="alternate stylesheet" title
="CSS.color1" type="text/css"
href="styles/style3.css" media="screen"/>
```

- Oldal alján menü. A legtöbbször utálják a „vissza az oldal tetejére” hivatkozást. Számukra sokkal jobb lenne, ha ott is lenne lehetőség eldönteni, hogy hová akar továbbmenni. Ezért alkalmaztuk a láblécmenüt, illetve a gyorsbillentyűket. Egy idő után meg-

tanulják a felhasználók, hogy az Alt+Shift+... kombinációval egyszerűen átugorhatnak egy-egy másik oldalra, illetve az Alt+Shift+H (mint header) visszaugrasztja őket az adott oldal tetejére.

- A régi MATARKA-ban az űrlapok kódolása vizuálisan rendben volt, de „vaksági” szempontból teljesen rossz volt. Ugyanis a képernyőolvasó félreérthetően, nem egyértelműen jelentette be az egyes elemeket. A vezérlőelemekhez tartozó címkéket nem tudta párosítani, így vakon, az ernyőolvasóra hivatkozva sokszor nem lehetett eldönteni, hogy mit is jelent az adott vezérlőelem.
- A régi MATARKA-t csak mint kiindulási alapot használtuk arra, hogy felmérjük, milyen sablonokra van szükség, vagyis, hogy milyen oldalszerkezeteket használunk. Ez nem változott, hiszen a MATARKA funkciója sem változott.
- Színek. Mivel az oldal kódja és az oldal megjelenését szabályozó CSS fájlok szeparáltak, így bármikor lehetőség van arra, hogy „újrarajzoljuk” a MATARKA felületét anélkül, hogy ez a felület kódját érintené. A fent felvázolt dinamikus CSS csatolás pedig azt is lehetővé teszi, hogy mindenki más séma szerint használja, hiszen ha van több „skin” akkor a felhasználó kiválaszthatja, hogy me-

lyik szimpatikus neki, és azután már automatikusan azt fogja neki betölteni a böngésző, ha a MATARKA oldalára téved.

- A sablonban látszik, hogy van egy szkript-csatolás. Ez a JQuery, amely lehetővé teszi, hogy „feldobjuk” az oldalt. Egyszerűen lehet vele vizuális effekteket csinálni. Mint például azt, hogy a találati lista (2. ábra) nemcsak szimplán megjelenik, hanem mintegy „előtűnik” a semmiből – mindössze egy kódsor az egész. A viszonylag egyszerű, átlátható szerkezet a CSS3 és a JQuery segítségével egy nagyon ütős és modern élményt adhat a felhasználóknak. Nem szabad elfelejteni, hogy a MATARKA elsődlegesen a kutatást szolgálja és nem játék, tehát a dizájn nem mehet a használhatóság rovására. Viszont „tarkítani” lehet. Vagyis például az egyes menük és azok elemei kaphatnak kis ikonokat, mint ahogy a Windowsban is van. Illetve a találati listákat is lehet kis ikonokkal „gazdagítani”, de ez már részletkérdés, hogyha a teljes webhely szerkezete letisztul, akkor ezek beillesztése viszonylag könnyű. Hiszen például a menü elemeinél csupán az adott elem „list-style” tulajdonságcsoportját kell megfelelően beállítani a CSS-ben, hogy egy ikon jelenjen meg előtte.

The screenshot shows the MATARKA search results page. The header includes the logo and name 'MATARKA Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa'. Navigation links include 'Keresés', 'Index', 'Folyóiratok', 'Kosár', and 'Súgó'. There are also 'EHM kereső' and 'RSS' buttons. The search bar contains 'akadálymentes*'. Below the search bar, there are links for 'Részletes kereső megnyitása' and 'Súgó megnyitása'. The main content area is titled 'Találatok Összesítő lista'. It shows 'Összes találat: Erre: "akadálymentes*" 376 cikk'. Below this, there are sections for 'Találatok részletezése' with options: 'Szerzők nevében' (0 szerzőnév (0 cikk)), 'Cikkek címében' (376 cikk címében). There are 'Megjelenít' buttons for each. At the bottom, there are links for 'Visszatérés az oldal tetejére', 'Profilom', 'Kapcsolat', 'Magunkról', and 'Belépés'. The footer contains logos for 'ISZT', 'SZÉCHENYI TERV', 'OM', and 'nka'.

2. ábra Találatok – összesítő oldal

Milyen volt és milyen lett

A webes akadálymentesítés nem más, mint a weboldalak olyan módon való megalkotása, hogy abból a képernyőolvasó program a vak személy által is „fogyasztható” tartalmat hozzon létre, és ez a tartalom egyezzen meg a látó személy által vizuálisan érzékelt tartalommal. Vagyis, ha egy látó és egy vak beszélget ugyanarról a weboldalról, akkor ne lehessen félreértés.

A MATARKA első verziója – ismeretek hiányában – nem tartalmazott szinte semmiféle akadálymentesítést. Így az oldalak tartalma esetlegesen volt csak címsorokkal tagolva. Legtöbbször ún. „virtuális címsorok” voltak, amik nem mások, mint sima <p> elemek félkövéren formázva. Sajnos a képernyőolvasók ezekkel semmit nem tudnak kezdeni, hiszen ők nem a formázás, hanem a DOM alapján

értelmezik a dokumentumot. Így a navigáció az oldalakon nagyon nehézkes volt, hiszen csupán a fel és a le nyilakkal lehetett sorról sorra lépkedve elérni az egyes dolgokat. Továbbá hiányoztak a virtuális dokumentum szakaszolását lehetővé tevő, az ún. virtuális felhasználói felület kialakításához szükséges ARIA tulajdonságok, melyek azért fontosak, mert a vak személy számára ezek teszik lehetővé azt, hogy mintegy „elképzelje” az oldalt. Ezek leginkább szakasz-, illetve vezérlőelem-jelzők, hiszen egy vak személy csupán így kaphat támpontot arról, hogy az oldal éppen melyik szakaszában tartózkodik, vagy éppen milyen „vezérlőelemen” van. (A képernyőolvasó programok egy része képes arra, hogy ezeket a szakaszokat, vezérlőelemeket egy listában megjelenítse és onnan kiválasztva a vak személy azonnal az adott elemre tudjon navigálni.)

Keresés Index Folyóiratok Kosár Súgó EHM kereső RSS

Tudományos és műszaki tájékoztatás

Teljes szöveg: tmt.omikk.bme.hu/archiv.html - válogatott cikkek 1954/1 számtól, utolsó 6 hónap jelszóval
Honlap: tmt.omikk.bme.hu
RSS

62. évf. 1. sz. / 2015

Kosárba MARC formátum

AJÁNLÓ

- Fonyó Istvánné** 1
A digitális írástudástól a tudástárig...

CIKKEK

- Székelyné Török Tünde - Virág Gabriella** 3-12
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Digitális Intézményi Tudástára. Az EDIT bemutatása - Két konkrét állományrész feldolgozásának ismertetésével
- Új böngészőt fejleszt a Microsoft** 12
- Egervári Dóra** 13-21
Felnőttek a digitális dzsungelben. A felnőttoktatás és az információs műveltség kapcsolata

MŰHELYMUNKÁK

- Áts József** 22-27
Az MTMT és az intézményi hozzárendelés

3. ábra A TMT egy friss számának tartalomjegyzéke

A jelenlegi verzióban a gyakorlati akadálymentesítésre törekedtünk, aminek során sok problémával találkoztunk, olyanokkal, amelyekre nem is számítottunk. Ezek az alkalmazott modern technológiák által „generált” problémák, melyek közül az egyik legfontosabb az, hogy a lekérdezések futtatása után a jobb oldali adatterületen megjelenő információkról a vak semmi visszajelzést nem kap. A látó számára érthető vizuális jelzések, mint mondjuk, hogy a keresés éppen folyamatban van, vagy hogy hiba lépett fel, a vak számára „rejtve” maradnak. Hiszen nem történik olyan esemény a böngészőben (oldalújratöltés), ami a képernyőolvasó programot arra készítené, hogy újra renderelje az oldalt. Erre szolgál megoldásul majd a következő verzióban beépítésre kerülő, „második” ARIA tulajdonságcsoport, melyek használatával elérhető lesz, hogy az oldalon belüli, újratöltés nélküli tartalomterület-frissítéseket azonnal bejelentse a program és a vakok is ugyanazt a felhasználói élményt legyenek képesek megélni, amit a látók. Jelenleg a szabvány által „preferált” megoldás, az ugrató billentyű került alkalmazásra, aminek a használata jelen esetben kényelmetlen és „diszkriminatív”, hiszen a látó azonnali vizuális információkat kap, míg a vak csak akkor jut ezekhez, ha az ugrató billentyűvel a frissülő területre ugrik és ott a fel-le nyilakkal felolvastatja annak tartalmát (3. ábra).

Irodalom

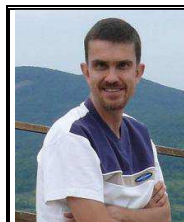
1. KÁLMÁN Zsófia – KÖNCZEI György: A Taigetosztól az esélyegyenlőségig. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. p. 21.
2. BARTAL Tamás honlapja.
<https://bartal.org/web-accessibility-akadalymentes-weboldalak.html>

3. Web Akadálymentesítési Útmutató (WCAG) szabvány.
<http://www.w3.org/TR/WCAG20/>
Magyar fordítás:
<http://www.w3c.hu/forditasok/WCAG20/>
4. W3C Magyar Iroda honlapja.
<http://www.w3c.hu/szolgaltatasok/akadalymenteshonlap.html>
5. WebAIM web accessibility in mind.
<http://webaim.org/projects/practitionersurvey>
6. ÁRPÁDHÁZY-GODÓ Csaba: Akadálymentes-e a web? Magyar múzeumok online. 2014-09-16.
http://www.magyarmuzeumok.hu/tema/2021_akadalymentes-e_a_web
7. „Informatika a Látássérültekért” Alapítvány honlapja.
<http://www.infoalap.hu/felmeres/>

Beérkezett: 2015. VIII. 12-én.

Burmeister Erzsébet
a Miskolci Egyetem
Könyvtár, Levéltár, Múzeum
főkönyvtárosa.
E-mail: erzsi@uni-miskolc.hu

Árpádházy-Godó Csaba
magánvállalkozó.
E-mail: arpadhazy@hotmail.com

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

Árpádházy-Godó Csaba
Barton Dávid
Berke Barnabásné
Burmeister Erzsébet
Császár János
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Kiszl Péter

Forráslista-kezelő rendszer megvalósítása egy egyetemi könyvtárban

Az utóbbi években az ajánlott olvasmányok összeállítása és szolgáltatása terén egyre nagyobb az érdeklődés a forráslisták (resource lists) iránt a felsőoktatásban. A korábbi hagyományos, papíralapú olvasmánylistákat (reading lists) egy jóval kényelmesebb, rugalmasabb, összetettebb megoldás váltja fel. Már a szoftverfejlesztők is felismerték, hogy az elektronikus alapú, újgenerációs forráslisták új irányt adhatnak a felsőoktatási módszereknek, és ebben a folyamatban az egyetemi könyvtárak szerepe fontosabbá válhat.

Az online forráslistákkal párhuzamosan megjelent két új fogalom: virtuális tanulmányi portál (Virtual Learning Portal, VLP) és virtuális tanulmányi környezet (Virtual Learning Environment, VLE), a kereskedelemben kapható legtöbb VLP és VLE szolgáltatásai azonban meglehetősen szerények voltak korábban. Néhány egyetem saját fejlesztésbe fogott, és önállóan üzemeltette és tartotta karban a saját rendszerét, és voltak nyílt forrású megoldások is. Sok egyetemen a virtuális olvasmánylista szervezése gyakran megkerülve a helyi könyvtár szolgáltatásait, az intézménnyel összeköttetésben nem lévő adatforrásokból szervezetlenül próbáltak bibliográfiai tételeket kinyerni, és általában nem használták a helyi integrált könyvtári rendszereket (Library Management System, LMS) sem, pedig célszerű a könyvtár OPAC-jára, a meglévő állományra támaszkodva összeállítani az olvasmánylistákat. A kereskedelmi szoftvergyártók különböző sikerrel próbálták meg zökkenőmentesen integrálni a forráslistákat, a virtuális tanulmányi helyeket, a forrásfeltáró és -szolgáltató környezetet, de nem tudták kielégíteni a három fő felhasználói csoport, az oktatók, a hallgatók és a könyvtárosok legfontosabb, egymástól eltérő igényeit.

A *Talis Aspire* forráslista-kezelő rendszere (Resource List Management System, RLMS) segítségével a *Nottinghami Trent Egyetem* (*Nottingham Trent University, NTU*) könyvtári és tanulmá-

nyi szolgálata (Libraries and Learning Resources, LLR) sikerrel vezetett be egy új online szolgáltatást, amely együttműködik a VLE-vel, kapcsolatban van a könyvtári munkafolyamatokkal, fejlesztése a felhasználói visszajelzések figyelembevételével folyamatosan zajlik, és már az első teljes évben egyértelmű volt a sikere.

A forráslista-szolgáltatás problémája

A projekt indítása előtt az NTU hallgatói két fő problémával szembesültek az ajánlott olvasmányokkal kapcsolatban: egyrészt képtelenek voltak megtalálni az oktatók által számukra kijelölt anyagokat, másrészt nem minden oktató állított össze a kurzus elvégzését segítő listákat, eltérőek voltak a formátumok. Az egyetem felismerte, hogy a meglévő környezetet sürgősen és teljesen át kell alakítani, ezért az LLR-t azzal a feladattal bízta meg, hogy biztosítson egy teljes körű forráslista-szolgáltató megoldást, amely a 2010/2011-es tanévben már élesben működhet.

A sikeres forráslista-szolgáltatás széles körű egyetemi támogatottságot és együttműködést követel, a szoftver önmagában ugyanis kevés a sikerhez, annak csak az alapját és lehetőségét teremti meg. Meg kell változtatni a meglévő gyakorlatot és kulturális beidegződést mind a könyvtári szolgáltatás, mind pedig a tágabb oktatási intézmény esetében. Az új rendszer sikeres bevezetéséhez elengedhetetlenek továbbá a főbb mutatószámok, amelyekkel mérni lehet, hogy mennyire elégedettek a hallgatók a könyvtári szolgálat által elérhetővé tett forrásokkal, illetve mennyire elkötelezettek a szolgáltatás iránt.

A forráslista szoftverkörnyezete

Már a 2000-es évek elejétől léteztek hasonló LMS-szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások a piacon, de

viszonylag kevesen voltak, a szoftvereik kevésbé voltak színvonalasak, szerény volt az ügyfélkörük, közülük többen időközben meg is szűntek. Bár 2010-ben még éretlen volt a piac, nagy vonalokban már megfogalmazódott, hogy milyen követelményeknek kell megfelelnie egy korszerű RLMS-rendszernek. Talis List nevű olvasmánylista megoldásával a Talis már korábban is a többieknél nagyobb ügyfélbázist tudhatott magáénak, amikor azonban 2010 és 2012 között új kereskedelmi forráslista-szolgáltatók jelentek meg a piacon, Aspire nevű megoldását három év alatt az Egyesült Királyság több mint 50 felsőoktatási intézményében vezették be, amivel egyértelműen piacvezető lett. A Nottinghami Egyetem 2010-ben úgy döntött, hogy a Talis két másik ügyfele mellett az LLR lesz a harmadik „első fecske”, hogy befolyásolni tudja a termék további fejlesztését.

Talis Aspire

A Talis Aspire az SaaS (Software as a Service) modellre épül. A szolgáltatás szükség szerint összekapcsolható helyben (vagy távolban) futó alkalmazásokkal is, alapvetően azonban egy felhőalapú, több szervezet által párhuzamosan igénybe vehető szolgáltatás, amelynek motorja nem egy hagyományos relációs adatbázis, hanem egy olyan architektúra, amely egymással összekapcsolt adatokra épül, és szorosan igazodik a társaság nyílt adatmodellezésre és szemantikus webre épülő tágabb stratégiai célkitűzéséhez. A listák létrehozásához, szerkesztéséhez, publikálásához (vagy visszavonásához és archiválásához) hitelesítés és jogosultság szükséges. A listák tartalmához közvetlen hivatkozásokon keresztül szabadon, illetve az alkalmazás saját, szervezeti szintű keresőmotorján keresztül lehet hozzáférni.

Az oktatók egy online szerkesztő felületen hozhatják létre és publikálhatják forráslistáikat, aminek legfontosabb eszköze a fogd-és-vidd (drag-and-drop) alapú felhasználói felület. A listákra korábban könyvjelzővel ellátott könyveket, folyóiratcikkeket, videókat vagy weboldalakat vehetnek fel, névvel ellátott, egymásba ágyazható csoportokba szervezhetik őket, széljegyzeteket adhatnak hozzájuk. A félkész állapotban lévő listákat elmenthetik úgy is, hogy a hallgatók ne lássák őket. A lista publikálása után az oktató tovább dolgozhat a listán, amelyet a diákok mindaddig nem láthatnak, amíg a régít felül nem írja vele.

A könyvtár állományában fellelhető egy-egy tétel esetében a Talis Aspire teljes nézetben és valós időben mutatja, hogy bent van-e, ad-e a könyvtár online kutatási anyagaiban a tételre mutató közvetlen hivatkozást, és minden rekordnak van-e az adott forrásra mutató kattintható hivatkozása is. A szolgáltatás lehetőségeit mutatja például az is, hogy az oktató által könyvjelzővel ellátott YouTube videót a hallgató közvetlenül a Talis Aspire-ban tekintheti meg.

Az oktatóknak több lehetősége is van a forráslisták könyvjelzőinek kezelésére. Így például ISBN-számot, digitális azonosítót vagy (az LMS-ből) LCN-számot, továbbá különböző, keresésekből származó metaadatokat vehetnek fel a Talis Aspire keresőképernyőjén, egy JavaScript alapú könyvjelzőkód pedig többféle böngészőben is egy kattintásra kibontja őket. ISBN-szám esetén a rendszer először a helyi katalógusban keres.

A közzétett listákhoz a hallgatók tárgyszavak vagy különböző azonosítók, például kurzuskód alapján, a Talis Aspire-ben keresve vagy a VLE megfelelő részén található közvetlen hivatkozásokkal férhetnek hozzá. A felhasználói adatok a Talis Aspire több ügyfelénél is azt bizonyítják eddig, hogy ha lehet, a forráslisták eléréséhez a hallgatók a VLE közvetlen hivatkozásait választják a legtöbbször.

Az oktatók tartalomszerző munkája és a hallgatók kutatásai mellett a munkamenet harmadik eleme a könyvtári ellenőrzés, amikor a tanár a fontossági sorrenddel és akár szabadszöveges megjegyzésekkel is kiegészített listát elküldi a könyvtárnak, amely a felülvizsgálat után intézkedhet a hiányzó, vagy nem kellő példányszámban rendelkezésre álló tételek beszerzéséről. A tanár és a könyvtár között folyó párbeszédet, továbbá az egyes eseményeket a tételek szintjén nyomon lehet követni. A Talis Aspire legújabb verziója bevezette az „állomás” fogalmát, amely listaszintű munkamenetet tesz lehetővé. Az „állomás” szolgáltatás engedélyezésével a lista egyes tételeit egy-egy dolgozóhoz lehet rendelni, és a műveleti állomásokon áthaladó forráslistákat a teljes lezárásig nyomon lehet követni.

A Talis Aspire megvalósítása

Az NTU-n az új RLMS sikeres megvalósításához elengedhetetlen volt az együttműködés az LLR, a

VLE-támogató csoport, az informatikai csoport szakemberei, az egyetemi vezetők és oktatók között, nem utolsósorban pedig el kellett fogadni az egyetem egységes intézményi környezetét. Ennek során kötelezővé tettek minden kurzus esetében egy minimális online jelenléteket, azon belül pedig kurzusonként egy forráslistát. A tájékoztató munkának köszönhetően nőtt a projekt támogatottsága, és mindenki megértette, hogy itt nem a könyvtár önálló akciójáról, hanem egyetemi szintű kezdeményezésről van szó, amelynek a könyvtár a vezetője és támogatója.

Az NTU elhatározta, hogy egy központilag menedzselte szolgáltatást indít, amelyben az oktatók kezelik a saját listájukat, a könyvtár pedig a listák elemeihez társított relatív fontossági mutató alapján konkrét kötelezettségeket vállal (az anyagok beszerzéséért, engedélyeztetéséért és szolgáltatásáért).

A megvalósítás módja

A felhőalapú SaaS megoldásnál a Talis Aspire megvalósítását a Talis bonyolította, az intézmény részéről csak minimális helyi beavatkozásra volt szükség. A könyvtár vagy a VLE-csoportok a Talis Aspire-ba betöltendő kurzushierarchia adatainak, illetve a hagyományos olvasmánylista adatainak elkészítésében vesznek részt. A Talis külső rendszerekkel és a helyi LMS-sel is együttműködik, így a szabványos Z39.50-lekérdezés valós időben mutatja az állomány fizikai tételeinek elérhetőségét.

Elkötelezettség és indulás

Az intézményi környezetben túl a forráslisták alkalmazását segítette továbbá az is, hogy külön képzést tartottak az oktatóknak, a könyvtár pedig szerződést kötött az oktatókkal. A könyvtár az RLMS segítségével hatékonyabban tudja kielégíteni a forráslistákat, és gondoskodik róla, hogy a fizikai tételek elegendő példányszáma mellett folyamatosan elérhető legyenek az elektronikus és online források is. Teljesen átszervezték a beszerzés és állománygyarapítás korábbi rendszerét. A döntések felgyorsítása érdekében a listán szereplő adott tétel jelentősége és a modulban részt vevő hallgatók száma, fizikai tételek esetében pedig a könyvtárban már meglévő példányok száma alapján kidolgoztak egy képletet, a beszerzés terén pedig bevezették az úgynevezett e-elsőbbégi modellt. A listán szereplő tételek beszerzése egy többlépcsős eljárásról megy keresztül. A dokumen-

tumellátó és -szolgáltató csoport szükség esetén digitalizálással kapcsolatos feladatokat is ellát, aminek része például a könyvfejezetek vagy újságcikkek sokszorosításával kapcsolatos jogi kérdések rendezése.

Hallgatói és oktatói tapasztalatok

A megvalósítás során hallgatókból álló fókuszcsoportokat hoztak létre. Három dologra voltak kíváncsiak: hallgatói szempontból melyek az akkori forráslistarendszer gyengeségei, milyen elvárásai vannak a hallgatóknak a forráslista-szolgáltatással kapcsolatban, és mit gondolnak a hallgatók a könyvtár új forráslista-szolgáltatásáról. A visszajelzések összességében igen kedvezőek voltak, különösen, ami az új rendszer kutatási oldalát illeti. Örömmel fogadták az egyetemnek azt a tervét, hogy a meghirdetett kurzusok 100%-ánál szeretnének naprakész és megfelelően feltöltött forráslistákat biztosítani. A 2011 tavaszán 1000 válaszadó részvételével végzett felmérés is megerősítette, hogy a korszerűsített forráslisták iránt igen nagy az érdeklődés. Az éles üzem kezdete óta is folyamatosan figyelik a visszajelzéseket, és az oktatók képzése mellett elsősorban a rendszer használhatóságára, az alkalmazás esetleges nehézségeinek megoldására és a rendszer által előállított visszajelzésekre figyelnek. A Talis Aspire műszerfala naprakész mutatókat biztosít, amelyek segítségével követni lehet a hallgatók által gyakran használt forrásokat, és meg lehet jelölni azokat, amelyeket alig vagy egyáltalán nem használnak.

A megvalósítás nehézségei

A rendszer minden előnye mellett „első fecsként” az LLR dolgát nehezítette, hogy tanévkezdéskor a szükséges szolgáltatások közül több még mindig fejlesztés alatt állt. A Talis Aspire nyitottsága számos előnyt hozott magával, például a diákoknak nem kellett bejelentkezniük a rendszerbe, ha csak meg szerettek volna tekinteni valamilyen listát. Több oktató viszont aggályosnak tartotta, hogy a szellemi tulajdonának tartott listákat bárki megtekintheti. Az elfoglaltabbak közül sokan nem vették maguknak a fáradságot és az időt, hogy a saját lista létrehozásának, frissítésének és fenntartásának egyébként számukra is vonzó lehetőségeit részletesen megismerjék.

Már a Talis Aspire bevezetése előtt is a könyvtár gondozta az elektronikus forrásokra mutató hivat-

kozásokat, most viszont jelentkezett egy új feladat: biztosítani kell, hogy a hivatkozások rugalmasak és megbízhatók legyenek. A fizetős tartalmaknál komoly nehézséget jelent az állandó közvetlen hivatkozások elérése. Emellett igen heterogén az oktatók által kiválasztott, az interneten szabadon hozzáférhető anyagok köre, és a hivatkozások érvényességének ellenőrzésére is ki kellett képezni az érintetteket. A hatalmas mennyiségű, könyvjelző beépülő modullal még nem kompatibilis online anyagnak csak a legalapvetőbb információit lehet kinyerni, aminek pótlása jelentős mennyiségű manuális munkával jár. Manuális munkára volt szükség a kurzuskörnyezet és az RLMS közötti újraszinkronizáláshoz is. A Talis Aspire-ben bevezetett „időszakok” lehetővé tették a listák átvitelét a következő tanévre, amit 2011 tavaszán tudott először sikeresen megoldani az LLR, azóta ez a Talis Aspire-t alkalmazó helyszíneken már saját menetrend szerint is megoldható.

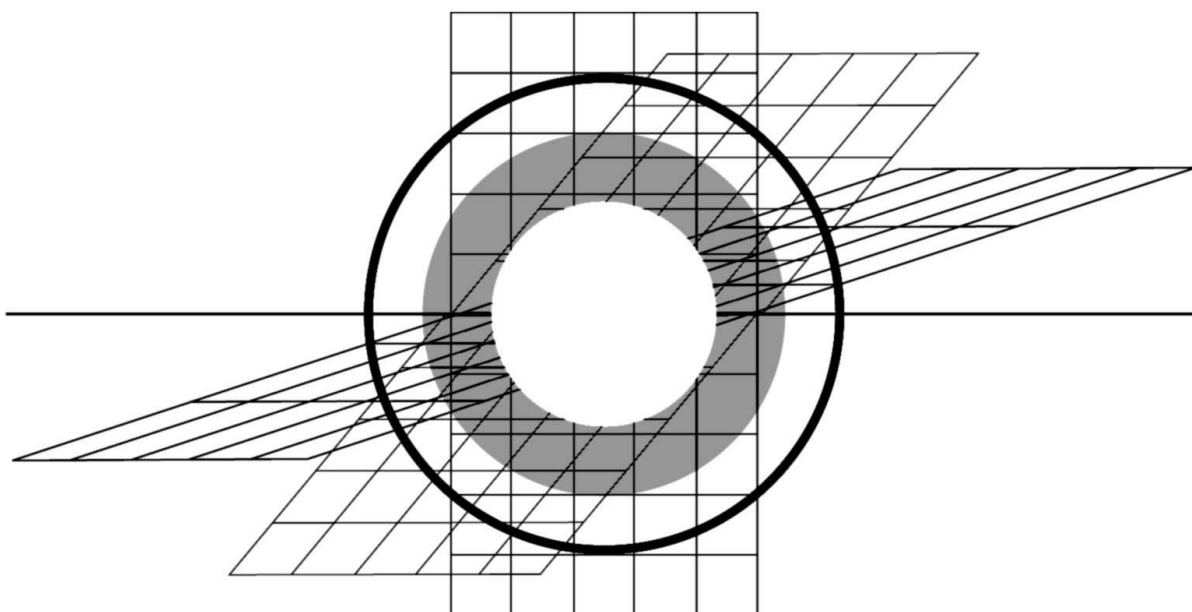
Az RLMS megvalósítása – áttekintés

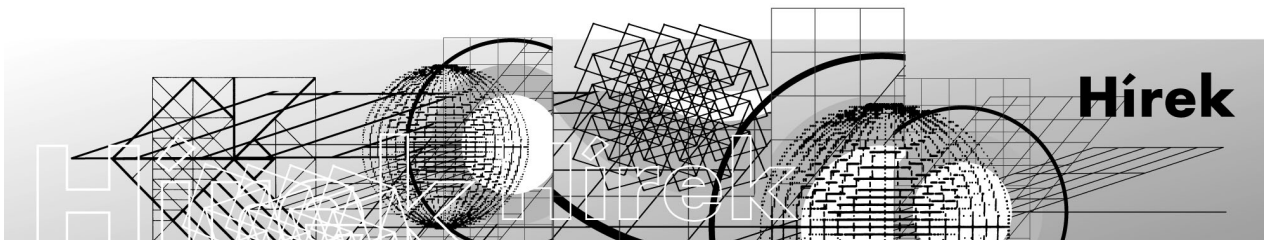
A 2012 őszi szemeszter kezdetére az NTU minden éppen oktatót kurzusán már 100% volt a naprakész források aránya, ami a megkezdett projekt legfontosabb sikermutatója volt. Az RLMS segítsé-

gével sikerült a hallgatók által fontosnak tartott akadályt kiküszöbölni, és szorosabbra fűzni a könyvtár és az oktatók együttműködését. Az LLR újraértékelte beszerzési és könyvtárirányítási folyamatait. A Talis Aspire továbbfejlesztett tartalomkezelő szolgáltatásainak köszönhetően a hangsúly most már a rendszer finomhangolásán, illetve a források rendelkezésre bocsátási idejének további rövidítésén van. A technológia azonban csak a lehetőséget biztosítja, ezért a projekt sikerének elengedhetetlen feltétele volt az intézmény elhatározása, és az is, hogy mind a diákok, mind a tanárok ki tudják használni a rendszer adta előnyöket, a könyvtár pedig bizonyítani tudja, hogy segítségével költséghatékonyan tudja biztosítani az intézményben folyó munkához szükséges forrásokat.

/CROSS, Richard: Implementing a resource list management system in an academic library. = The Electronic Library, 33. köt. 2. sz. 2015. p. 210–223./

Császár János
(2. évf. informatikus könyvtáros
MA szakos hallgató
ELTE BTK Könyvtár- és
Információtudományi Intézet)

Olvasási reneszánsz: az informatika hatására nőtt a könyvtárhasználat

A média és a biznisz uralta könyv mintha teljesítő-képessége végéhez közeledne. A kereskedelmi könyvpiac életképessége megkérdőjeleződött, inkább bezárásokról, mint nyitásokról kapunk hírt. A plázák neonos hodálya a szöveges állományok Bermuda-háromszögének tűnik egyre inkább. Utólag nyilvánvaló az, amit egyébként az aggódó tartalomcentrikus bölcsészek mindig is hangoztattak: a biblio nagycsarnokok fölöslegeseek, semmi közülük az olvasók kulturális kívánalmaihoz. Idegen kereskedelmi és pénzhatalmi struktúrák terpeszkedtek rá a szövegbázisra. Mindeközben maradt egy olyan könyves térség, amely nem veszítette el eredeti funkcióját: a könyvtár.

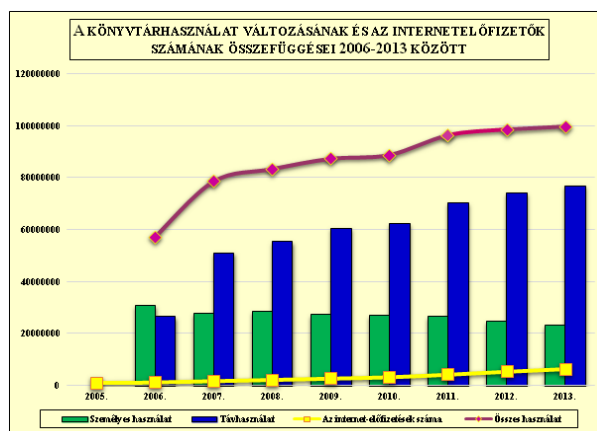
Ez az évezredes intézmény éppen a megújulásának legizgalmasabb korát éli. Talán éppen ezért választotta tanulmányának címéül Sipos Anna Magdolna is a sokatmondó szóösszetételt: *Könyvtári reneszánsz*. Alcím: *Könyvtárak az információs társadalomban 2.0*. A számsorokkal, táblázatokkal, grafikonképekkel illusztrált bölcsészeti útirajz a könyvtári olvasás tájaira viszi az érdeklődőt. Pillanatsfelvételekben mutatja be a szerző a könyvtári rendszer működésének dinamizmusát.

Mit mutatnak a számok? Lássuk a tényeket: a könyvtárhasználat Magyarországon az utóbbi években lendületesen nő. Az Internet nem a fizikailag létező könyvtárak kiüresedéséhez vezetett, hanem éppen fordítva: egyre többen látogatják élő valóságban is a könyves intézményeket, attól függetlenül, hogy a virtuális gyűjtemények kínálata is egyre bővül. A könyv elérhető kultúrcikké vált, az információforrások szabadon buzognak. De hogyan is viselkedik ma egy olvasó, ha könyvtári szolgáltatásokat vesz igénybe?

Megállapítja a szerző: *„A világháló által biztosított lehetőségek révén a könyvtári szolgáltatások már nem csupán a valós, hanem virtuális térben is*

megjelennek, és e lehetőségek kiszabadították a könyvtárak működését a tér és idő korlátozta keretekből. A könyvtárak történetében talán még soha nem volt lehetőség a szolgáltatási expanzió ilyen mértékére.”

A publikáció részletesen bemutatja az internet terjedésével egyidejűen átalakuló könyvtárhasználati szokásokat. Sipos Anna Magdolna leszögezi: *„A számszerű adatok mögött kibontakozó folyamatok mindenekelett azt mutatják, hogy a könyvtári tartalmak, a könyvtári szolgáltatások iránt az utóbbi években sem csökkent az igény. Ellenkezőleg! A könyvtárhasználatok száma folyamatosan növekszik. Mindössze annyi történt, hogy a korábbi egycsatornás, és kizárólag a személyes látogatással megvalósuló szolgáltatási platform kibővült a távoli elérési lehetőségével”*

Egy grafikon a könyvből: ahogy növekszik az Internet előfizetések mennyisége, ugyanolyan arányban emelkedik a könyvtárhasználók száma is.

Az olvasás nem nyűg, hanem kiterjedő élethumánizmus: hagyományos információs funkciója mellett kapcsolat a társas élethez is. A könyv, különösen a könnyen mások számára is látótérbe helyezhető e-book, a kapcsolatteremtéshez szükséges egyfajta elengedhetetlen anyaggyűjtés módszertanává épült. Ez egyértelműen kiderül a kötet-

ben publikált adatsorokból. Megközelítőleg 40 százalékkal emelkedett a könyvtári kontaktusok száma az elmúlt hét év alatt.

A könyv elemzi az olvasás intézményrendszereinek számszerűsíthető tevékenysége mellett a hazai és az EU-s könyvtári és kulturális stratégiákat is.

A könyv adatai:

Sipos Anna Magdolna: Könyvtári reneszánsz. Könyvtárak az információs társadalomban 2.0. [elektronikus dok.] Budapest, Kossuth Kiadó, 2015. Néro sorozat 13-14. ISBN: 9789630983051

Elérhetőség:

<http://www.multimediplaza.com/ekonyvek/adatlap/4929>

Korlátozott számban recenziós példányok igényelhetők:

Kerekes Pál e-mail címén: kerekes.pal@t-online.hu

/Forrás: <http://konyvkonnektor.hu/?p=4891>

(F. Iné)

Együttműködési megállapodás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral

2015. augusztus 27-én szakmai együttműködési megállapodást írt alá dr. Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) főigazgatója és dr. Kiszl Péter, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információ-tudományi Intézetének (ELTE BTK KITI) intézetigazgatója.

Az együttműködés célja a FSZEK közkönyvtári és szakkönyvtári tevékenységének, azaz a könyvtárosképzésben tanultak alkalmazásának a gyakorlatban történő bemutatása, valamint az ELTE BTK KITI hallgatói tapasztalatszerzésének és munkaerőpiaci bekapcsolódásának elősegítése, s egyben szakmai utánpótlás biztosítása a FSZEK számára. A megállapodás számos részterületre, így a szakmai gyakorlatokon túl például tudományos rendezvények kezdeményezésében és szervezésében való kooperációra, szemináriumi és tudományos diákköri (TDK) dolgozatok, szakdolgozatok, doktori (PhD) disszertációk, valamint publikációk elkészítésének intézményi forrás- és szakértői támogatására, közös kutatások és szakmai projektek lebonyolítására is kiterjed.

Szakmai együttműködési megállapodásaink a közelmúltból:

- Együttműködési megállapodás a KSH Könyvtárral
- Együttműködés a Magyar Olvasástársasággal

/Forrás: <http://elte-lis.blogspot.hu/2015/09/egyuttmu-kodesi-megallapodas-fovarosi.html>

(F. Iné)

A Kormány 1643/2015. (IX. 10.) Korm. határozata az Országos Széchényi Könyvtár feladatellátásához kapcsolódó intézkedésekről

A Kormány

1. egyetért azzal, hogy az Országos Széchényi Könyvtár informatikai rendszerének középtávú stabilizálásához 174,0 millió Ft egyszeri forrás biztosítása szükséges a XX. Emberi Erőforrások Minisztériuma fejezetében, és felhívja a nemzetgazdasági minisztert, hogy – az emberi erőforrások minisztere bevonásával – gondoskodjon a szükséges forrás rendelkezésre állásáról;

Felelős:

- nemzetgazdasági miniszter
- emberi erőforrások minisztere

Határidő: azonnal

2. egyetért az Országos Széchényi Könyvtár megújításának szükségességével, ennek érdekében felhívja az emberi erőforrások miniszterét, hogy gondoskodjon az Országos Széchényi Könyvtár hosszú távú stratégiájának kidolgozásáról, melynek részeként be kell mutatni a hosszú távú informatikai fejlesztésre, valamint a folyamatos működtetésére vonatkozó terveket, költségigényeket, tovább-

bá a nemzeti könyvtár elhelyezésére vonatkozó alternatívákat.

Felelős:

– emberi erőforrások minisztere

Határidő: 2015. szeptember 30.

/Forrás: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15126.pdf>

(F. Iné)

Létezik-e könyvtár katalógus nélkül?

Néhány héttel ezelőtt a magyar szakmai közösségben is élénk érdeklődést váltott ki Simone Kortekaas és Bianca Kramer „Thinking the unthinkable: a library without catalogue” című írása, mely az *UKSG Insights* című folyóiratában jelent meg tavaly novemberben. Az Utrechti Egyetemi Könyvtár (UBU) munkatársai által jegyzett írás joggal borzolja fel a kedélyeket, hiszen már a címében is olyasmit feszeget, amit sokan elképzelhetetlennek tartanak: egy könyvtárat, melyben nincs katalógus!

Idén júniusban az Erasmus+ program adta lehetőséggel élve egy hetet töltöttünk el az Utrechti Egyetemi Könyvtárban. Vendéglátóink igazán kitétek magukért és rendkívül gazdag, ugyanakkor érdekes szakmai programot kínáltak, melynek keretében „testközelből” vizsgálhattuk meg az UBU működését. Ennek során a fent említett projekt részleteibe is betekintést nyertünk. Mindentől természetesen nem váltunk a téma szakértőivé, de a nekünk tartott előadások és szerzett tapasztalataink talán segíthetnek abban, hogy közelebről is megismerjük a nem mindennapi kezdeményezést.

A projekt vezetője, a fenti cikket is jegyző Simone Kortekaas már számos formában ismertette tevékenységüket. Több kisebb írás mellett blog bejegyzésekben, konferencia-előadásokban tárta a szakma elé az UBU igen izgalmas kezdeményezését, amivel rendszerint élénk érdeklődést és termékeny eszmecserét váltott ki. *(Az UKSG keretei között tartott webinar során megosztott dokumentumok és videók egészen a részletekig menően nyújtanak a témába betekintést.)*

Röviden a következőről van szó:

- Az UBU több évet átfogó mérései alapján kiderült, hogy felhasználóik elsősorban a Google

Scholart, Web of Science-t és a Scopust használják információkeresésre (83%), míg a könyvtár által nyújtott eszközök (a saját discovery szolgáltatásuk, az Omega, valamint a katalógus) kihasználtsága erősen stagnál. Ennél is figyelemre méltóbb adat, hogy az információkeresést a felhasználók 0%-a (!) kezdi a könyvtár honlapján.

- Emiatt döntöttek úgy, hogy a 2002-ben felállított Omegát nem fejlesztik tovább, hanem lekapcsolják és nem is vesznek más hasonló eszközt sem.
- Alapos előkészületek után az Omega 2013 szeptemberében le is állt. Ezzel párhuzamosan új könyvtári honlapot készítettek és finomították link-resolver szolgáltatásukat: egy, a böngészőbe integrálható bookmarklet segítségével bárhol hozzáférést biztosítanak a könyvtár által nyújtott cikkekhez, e-könyvekhez.
- A váltás eddig igazolni látszik az eredeti elképzeléseket, egyszersmind alapjaiban teszi szükségessé a könyvtár információ-áramlásban játszott szerepének újraértelmezését és ezzel együtt megkérdőjelezi a helyi katalógus további létjogosultságát is.
- A következő lépés tehát a katalógus kivezetése lesz, melynek már zajlanak az előkészületei

Amint látható, a hangzatos cím két okból is kissé félrevezető. Egyrészt mert az ismertített projekt középpontjában (egyelőre) nem a katalógus, hanem az Omega (és általában a discovery szolgáltatás) felszámolása áll. Másrészt pedig nem általában a katalógus funkcióinak szükségességét kérdőjelezi meg, hanem „csak” a helyi OPAC-ot (és annak menedzselésére szánt energiát) tartják feleslegesnek.

„Az OPAC halott”

A kérdés természetesen nem ilyen egyszerű és ezt ők láthatóan nagyon jól tudják. A különbség egy keresőszolgáltatás és a helyi katalógus felszámolása között meglehetősen nagy még akkor is, ha mindkettőt alapvetően ugyanazok a tényezők motiválják.

Ebből kifolyólag a katalógus kivezetésének kérdését az „egyes fázis” során átmenetileg mellőzték. E nagy horderejű váltás lebonyolítását a korábbi projekthez szorosan kapcsolódó „WorldShare Project” keretei között készülnek kivitelezni. A program alcíme „*Moving national library services to a global platform*” pedig világosan jelzi, hogy itt sokkal többről van szó, mind az Utrechti Egyetemi Könyvtár önálló kezdeményezéséről.

„A könyvtár felhasználói munkához, tanuláshoz és információkereséshez a felhőket használják. Úgy tudjuk legjobban szolgálni őket, ha állományunkhoz globális környezetben biztosítunk hozzáférést.”

A fenti mondatok jelentik a projekt alap-állás-foglalását, ami jól láthatóan a korábban ismertetett szellemiségben fogant és mutatja, hogy az UBU komoly szerepet játszik a nemzeti szintű átállás folyamatában is. Mielőtt azonban ennek részleteit is megismernénk, szükséges áttekinteni a holland nemzeti információs infrastruktúrát, mely a következő elemekből épül fel:

1. UKB: a Holland Egyetemi Könyvtárak Konzorciuma (kivéve az Eindhoven University of Technology könyvtára), melynek a Royal Library is tagja. (Vezetője pedig Anja Smit az Utrechi Egyetemi Könyvtár igazgatója!);
2. GGC: a holland egységes katalógus, mely az 1970-es évektől épül és jelenleg 18 millió rekordot tartalmaz. 230 könyvtár állományáról tájékoztat;
3. NCC/IBL: A nemzeti könyvtárközi kölcsönzési rendszer;
4. Eltérő helyi integrált könyvtári rendszerek (Aleph, VUBIS, Own, Pica(LBS) és mások).

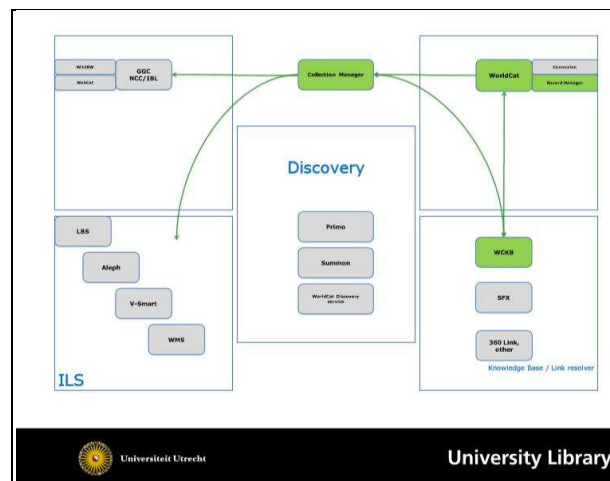
Let's go global!

2013 végén az UKB úgy döntött, hogy átáll a nemzetközi OCLC Worldshare platformra, annak érdekében, „*hogy a könyvtárak szolgáltatásai és gyűjteménye ott legyen, ahol a felhasználók is vannak*” – a weben. A váltás részletesebb okait pedig a következőkben adják meg:

- A globális környezetbe való beágyazódás jobban szolgálja a láthatóságot, a felhasználói szokások fentebb említett megváltozása fényében.
- A nemzetközi standardok és gyakorlat használata elsődleges fontosságú. A “back office” munkafolyamatok korszerűsítése során pedig új lehetőségek adódnak a projektben résztvevő könyvtárak számára.
- Hatékonyabban lehet a munkát szervezni akkor, ha a feldolgozás folyamatát nem ismétljük könyvtáranként újra és újra. (És sokszor rosszul! Az eltérő minőségű bibliográfiai rekordokból származó problémákra Dr. Köntös Nelli is felhívta a figyelmet a legutóbbi Vándorgyűlésen)
- A munkaszervezés hatékonysága mellett az együttműködés gazdasági szempontból is előnyös (költséghatékonyság)
- A széleskörű nemzetközi együttműködések lehetősége.

A jelenlegi holland könyvtári infrastruktúra OCLC technológián alapul, így a WordShare platformra való áttérés nem csak logikus lépés, de a költséghatékonyságot is maximálisan biztosítja.

Elképzeléseik szerint a rendszer a következőképpen néz majd ki:

(Forrás: Martin Slabberjre: WorldShare Project)

„Együtt erősebbek vagyunk” – együttműködés országos szinten

A projekt ez esetben is alapos előkészületekkel és tervezéssel kezdődött, hiszen számos speciális kérdést kell(ett) megoldani. Mindenekelőtt ott van a katalógus-építés során használt nyelv problémája. Ez jelenti egyrészt, hogy a rekordokat ezentúl nem hollandul kell leírni, másrészt pedig az addig helyi szinten használt authority fájlok és szókincs lecserélését a nemzetközi verziókra. A különleges gyűjtemények kérdése ugyancsak komoly megoldandó problémát jelent, s alapos szervezést igényel az átállás előkészítése is. Ezen időszakban ugyanis biztosítani kell a könyvtárközi és egyéb szolgáltatások folyamatosságát, ami azt jelenti, hogy egyszerre kell majd frissen tartani az épülő (WorldCat) és a korábbi (GGC) katalógust. Az NCC/IBL-ről (a holland könyvtárközi rendszer) WorldShare ILL-re való átállása ugyancsak nagy volumenű feladatot jelent majd.

És mindezt olyan módon kell elvégezni, hogy a közkönyvtári ellátást igénybe vevő nagyszámú felhasználót kiszolgáló könyvtárak számára se okozzon az átállás kellemetlenséget, sőt annak elsősorban az előnyeit tapasztalják meg.

Az együttműködés megfelelő kereteinek kialakítása tehát döntő fontosságú. Az átállási folyamat

tervezése és levezénylése országos szinten egy 10 fős projekt-team feladata, melynek tagjai az UKB és az OCLC részéről delegált szakértőkből kerülnek ki. Ők készítik elő és irányítják az áttérés folyamatát, menedzselik az elsődleges tesztelő csoportot, értékelik a visszajelzéseket, valamint a projekt ütemezését és annak betartását is felügyelik. Ők állították össze a 13 résztvevő könyvtár által követendő megvalósítási tervet, mely a helyi átállások ("local implementation") alapját is képezi. Nagyon hangsúlyt fektetnek e projekt során is a változások megfelelő kommunikálására a hazai és nemzetközi célcsoportok felé.

Az első szakasz 2014. január és október közé esett. E nyolc hónapos időszak az alapos előkészítéssel telt, amit egy majd' két éves szakasz követ (2014 okt. – 2016. jún.), melynek során az átállás helyi szintű feladatait végzik el. A folyamat 2016 végén zárul, amikor is üzembe állítják a WorldShare ILL szolgáltatást.

Helyi tennivalók – az UBU projektje

Az UKB könyvtárainak a második, közel két éves szakasz során kell implementálniuk helyi szinten a folyamatot. Ennek vezetését az Utrechti Egyetemi Könyvtárban Martin Slabbertje látja el. A részleteket az ő előadásából ismertük meg.

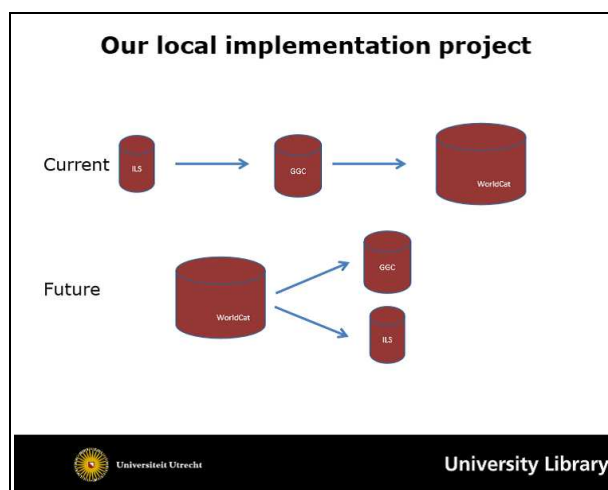
Eszerint az UBU helyi projektje 2015 elején vette kezdetét és középpontjában a helyi katalógus-építési folyamat globális környezetben történő átalakítása áll. E cél elérése három fő tevékenységi területet jelent:

- Biztosítani, hogy minden jelenleg meglévő rekord meglegyen a WorldCat-ben is.
- Biztosítani, hogy az OCLC Record Manager és Collection Manager eszközeinek használata megfelelő szintű legyen a WorldCat-ben való katalógizáláshoz.
- Biztosítani, hogy a rekordok folyamatosan szinkronizálódnak majd a WorldCat és a helyi IKR (Aleph) között az átmenet időszakában

A folyamat végeztével a jelenlegi rekordkezelési séma lényegében ellentétes lesz.

Ezzel kapcsolatban a legnagyobb kihívást az jeleníti, hogy minden rekord eljusson a helyi katalógusból az országos katalóguson keresztül a WorldCat-be, majd később onnan vissza a helyi IKR-be (hiszen a kölcsönzés és egyéb tranzakciók – legalábbis egyelőre – továbbra is történnek majd). Biztosítani kell továbbá a hatékony munkafolya-

matok kialakításának és a gyűjtemény kezelésének kereteit is. Mindezek mellett pedig gondoskodni kell a munkatársak megfelelő szintű továbbképzéséről.

(Forrás: Martin Slabbertje: WorldShare Project)

A dolgok mostani állása

A 2015. június és szeptember közötti időszakban megkezdődött a közvetlen munkatársak és a többi felhasználó oktatása. Elindult a munkafolyamatok és az adatfeltöltés folyamatának tesztelése, a rekordok rögzítése a WorldCat-ben. Egyelőre úgy tűnik minden adott, hogy lassan megkezdődjön a váltás, vagyis leállítsák a katalógizálást a helyi IKR-ben és ezzel együtt elkezdjék azt a WorldCat-ben.

A cikk címében feltett kérdés tehát valójában így hangzik: létezik-e könyvtár saját katalógus nélkül? Utrechtben láthatóan határozott igen a válasz és mindent megtesznek azért, hogy ez minél hamarabb megvalósulhasson. Mindezt azonban alaposan előkészítve, pontosan megtervezve és ütemezve teszik, miközben a saját érdekeiket soha nem helyezik a közös és a felhasználók érdekei elé. Az ott töltött néhány nap tapasztalatai alapján nekünk nincs kétségünk afelől, hogy terveiket sikeresen meg is tudják majd valósítani.

Érdeemes rájuk figyelni.

Petró Leonárd – Hamza-Vecsei Tímea
(DEENK)

Forrás:
<http://mke.info.hu/konyvtarvilag/2015/09/letezhet-e-konyvtar-katalogus-nelkul/2467/>

(F. Iné)